

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

การปฏิรูปความรับผิดของนิติบุคคลในประเทศไทย
ให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

จัดทำโดย ดร. ทองเปลว กองจันทร์
รหัส ๖๒๐๗๑๒

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยศาสตร์สุรินทร์

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การปฏิรูปความรับผิดชอบของนิติบุคคลในประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม

ดร.ทองเปลว กองจันทร์^๑

บทคัดย่อ

สาระสังเขป

ประเภทของบุคคลในความหมายของกฎหมายได้แก่ บุคคลธรรมดา หมายความถึง มนุษย์ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมายโดยสภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย และนิติบุคคลอันหมายความถึง บุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้นให้มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดากำเนิดโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็น ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน บริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด องค์กรธุรกิจจัดตั้ง หรือจดทะเบียนภายใต้กฎหมายเฉพาะ บุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลนอกจากจะมีสิทธิได้ตามกฎหมายแล้วก็อาจมีความรับผิดชอบตามกฎหมายได้เช่นกัน ในประเทศไทยได้กำหนดความผิดและโทษของนิติบุคคลครั้งแรกในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ อันเป็นรากฐานให้ศาลไทยยึดถือว่านิติบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบได้ดังปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกา(ประชุมใหญ่) ที่ ๗๘๗ - ๗๘๘/๒๕๐๖ ว่า นิติบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบหรือกระทำผิดทางอาญาได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาโดยตีความคำว่า “ผู้ใด” ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย

ปัญหาหลักสำคัญในเรื่องความรับผิดชอบของนิติบุคคลสามารถแบ่งออกได้เป็นปัญหาหลักสำคัญ ๓ ประการ อันได้แก่

๑. ลักษณะความผิดที่นิติบุคคลสามารถกระทำได้นั้นมีขอบเขตแค่ไหนเพียงใด การกระทำที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้หรือไม่สอดคล้องตามกฎหมายจัดตั้ง จะต้องรับผิดชอบหรือไม่ เพียงใด

๒. โทษที่นิติบุคคลนั้น ๆ จะต้องรับ ต้องมีลักษณะอย่างไรและมีความหนักเบาอย่างน้อยแค่ไหนเพียงใด และ

๓. บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารของนิติบุคคลนั้น ๆ จะต้องร่วมรับผิดชอบกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลหรือไม่ แค่นั้น เพียงใด

การปฏิรูปความรับผิดชอบของนิติบุคคลในประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรมจะการศึกษา ค้นคว้าและวิเคราะห์ในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ในบทบัญญัติของกฎหมาย บทความต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารทางวิชาการรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะนำมาศึกษา เรียบเรียง และนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไปเพื่อหาคำตอบของปัญหาหลักสำคัญในเรื่องความรับผิดชอบของนิติบุคคลทั้ง ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น เพื่อปฏิรูปความรับผิดชอบของนิติบุคคลในประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักสากลและหลักนิติธรรม

^๑ อธิบดีกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำสำคัญ.

คำว่า “นิติบุคคล” มีความหมาย ดังนี้

๑. กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงเรียก “นิติบุคคล” ที่สมมติขึ้นว่าไม่ใช่เป็นคนจริง ๆ ไม่มีสภาพเหมือนอย่างบุคคลธรรมดา ไม่มีตัวตน ไม่มีชีวิต ไม่มีจิตใจ บุคคลในกฎหมายนั้น คือ คน ๆ เดียว ถ้าผู้คน ถ้าหมู่ทรัพย์ก็ได้ที่มีอำนาจอันชอบธรรมได้ ถ้าจะพูดห้วน ๆ ก็ว่าที่มาเป็นโจทก์ได้ในศาล”^๒

๒. หลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) ได้อธิบายว่า “นิติบุคคล” ได้แก่ คณะบุคคลหรือกองทรัพย์สินที่รวบรวมกันเข้าตั้งขึ้นมีสภาพเหมือนบุคคลธรรมดา”^๓

๓. พระยาเทพวิฑูร (นายบุญช่วย วณิกกุล) ได้อธิบายว่า “นิติบุคคล ได้แก่ คนหมู่หนึ่งหรือทรัพย์กองหนึ่งหรือกิจการใดอันหนึ่งซึ่งกฎหมายยอมให้มีสิทธิและหน้าที่ เช่น ยอมให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์ ยอมให้เป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ ยอมให้เป็นโจทก์ จำเลย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หมู่คน หรือกองทรัพย์หรือกิจการที่กฎหมายสมมติให้เป็นบุคคลอีกคนหนึ่งต่างหากจากบุคคลที่รวมเข้ากัน หรือที่เกี่ยวข้องในกองทรัพย์หรือกิจการนั้น ๆ มีอาทิเช่น สมาคม ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียน บริษัทจำกัด กระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น”^๔

๔. ศาสตราจารย์ ดร.ขุน ศรีयाภัย อธิบายว่า “นิติบุคคล คือ “คณะบุคคล หรือกองทรัพย์สินรวมกันเข้าและกฎหมายรับรองให้มีสภาพเป็นบุคคลธรรมดา สามารถมีสิทธิและหน้าที่เช่นบุคคลธรรมดา อาจมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทำนิติกรรมต่าง ๆ เป็นเจ้าหนี้ ลูกหนี้ เป็นโจทก์ฟ้องคดีหรือถูกฟ้องเป็นจำเลยได้”^๕

๕. ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทย์ อธิบายว่า “นิติบุคคล” คือ บุคคลที่รวมกันทำกิจกรรมอันหนึ่งเป็นวิธีการที่จำเป็นต้องมีเพื่อความสำเร็จในกิจการที่บุคคลคนเดียวไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ เช่น กิจการที่ต้องรวมทุนกันทำเป็นจำนวนมาก เป็นต้น กฎหมายจึงยอมรับให้ภาวะที่มารวมกันนั้นมีสภาพบุคคลมีสิทธิและหน้าที่แยกออกต่างหากจากแต่ละคนที่มาวมกัน นอกจากนี้ยังมีกองทรัพย์สินที่กฎหมายยอมให้มีสภาพบุคคลได้ บุคคลที่กฎหมายกำหนดขึ้นนี้ไม่ใช่บุคคลธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจ กฎหมายเรียกบุคคลดังกล่าวว่า “นิติบุคคล” ซึ่งจะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้จึงจะมีสภาพนิติ

^๒ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เล็กเซอร์กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ พ.ศ. ๒๔๖๘), หน้า ๑๘.

^๓ หลวงประดิษฐมนูธรรม, นิติสารสิน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติสารสิน พ.ศ.๒๔๗๒), หน้า ๗๒.

^๔ ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^๕ รชฎ เจริญจำ, หลักกฎหมายว่าด้วยนิติบุคคล สมาคม มูลนิธิ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๕๗), หน้า ๑๘

บุคคลขึ้นได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นชนิดที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาจก่อตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลโดยกฎหมายอื่นได้^๖

สำหรับในทางศาลนั้นมีความเห็นว่า “นิติบุคคล” เป็นเพียงบุคคลสมมติโดยอำนาจของกฎหมายจะดำเนินหรือปฏิบัติงานใด ๆ ตามวัตถุประสงค์ด้วยตนเองไม่ได้ จะต้องดำเนินการหรือปฏิบัติงานโดยผ่านผู้แทนนิติบุคคล นอกจากนี้นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่โดยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่นก็ได้

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า “นิติบุคคล” ก็คือ บุคคลประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมายเท่านั้นและมีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางประการซึ่งจะมีได้เฉพาะบุคคลธรรมดา และจะต้องอยู่ภายในขอบเขตตามข้อบัญญัติแห่งกฎหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ๆ เท่านั้น^๗

บทนำ

เอกสารวิชาการเรื่อง การปฏิรูปความรับผิดชอบของนิติบุคคลในประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม นั้นมีที่มาสืบเนื่องจากการกำหนดความผิดและโทษของนิติบุคคลในกฎหมายไทยตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๕๑ กล่าวคือใน กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายสมัยใหม่ฉบับแรกของไทย ได้มีการบัญญัติไว้ชัดเจนถึงผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลในมาตรา ๓๔๔ ซึ่งบัญญัติว่า “....บริษัทจำกัดก็ดี สมาคมหรือมูลนิธิก็ดี ด้วยเจตนาจะฉ้อโกง บังอาจทำลายเปลี่ยนแปลงตัดทอนหรือปลอมสมุด...” ในปัจจุบันประเภทของบุคคลในความหมายของกฎหมายได้แก่ บุคคลธรรมดา หมายความว่า มนุษย์ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมายโดยสภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย และนิติบุคคลอันหมายความว่า บุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้นให้มีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดากำเนิดโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็น ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน บริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด องค์กรธุรกิจจัดตั้ง หรือจดทะเบียนภายใต้กฎหมายเฉพาะ บุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลนอกจากจะมีสิทธิได้ตามกฎหมายแล้วก็อาจมีความรับผิดชอบตามกฎหมายได้ดังปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกา(ประชุมใหญ่) ที่ ๗๘๗ - ๗๘๘/๒๕๐๖ ว่า นิติบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบหรือกระทำความผิดทางอาญาได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาโดยตีความคำว่า “ผู้ใด” ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย

ปัญหาหลักสำคัญในเรื่องความรับผิดชอบของนิติบุคคลสามารถแบ่งออกได้เป็นปัญหาหลักสำคัญ ๓ ประการ อันได้แก่

^๖ จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๒๙), หน้า ๗๓

^๗ นิวิฐชัย สำเนาพันธุ์, ความรับผิดชอบผู้ถือหุ้นและกรรมการของบริษัท (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๙), หน้า ๒.

๑. ลักษณะความผิดที่นิติบุคคลสามารถกระทำได้นั้นมีขอบเขตแค่นี้เพียงใด การกระทำที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้หรือไม่สอดคล้องตามกฎหมายจัดตั้ง จะต้องรับผิดหรือไม่ เพียงใด

๒. โทษที่นิติบุคคลนั้น ๆ จะต้องรับ ต้องมีลักษณะอย่างไรและมีความหนักเบาอย่างน้อยแค่ไหน เพียงใด และ

๓. บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารของนิติบุคคลนั้น ๆ จะต้องร่วมรับผิดกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลหรือไม่ แค่นี้ เพียงใด ซึ่งเอกสารวิจัยฉบับนี้จะการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ในบทบัญญัติของกฎหมาย บทความต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารทางวิชาการรวมตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะนำมาศึกษา เรียบเรียงและนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ ข้อมูลควบคู่กันไปเพื่อหาคำตอบของปัญหาหลักสำคัญในเรื่องความรับผิดของนิติบุคคลทั้ง ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น เพื่อปฏิรูปความรับผิดของนิติบุคคลในประเทศไทยให้สอดคล้องกับหลักสากลและหลักนิติธรรม

เนื้อหา

๑. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดของระบบกฎหมายในปัจจุบันไม่ว่าประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) เช่น ประเทศอังกฤษ หรือประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เช่น ฝรั่งเศส ซึ่งรวมทั้งศาลไทยต่างก็มีความเห็นเป็นทางเดียวกันว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาได้ ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าการขยายตัวของนิติบุคคลมีการขยายตัวกว้างขวางอย่างรวดเร็ว การควบคุมนิติบุคคลจึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำเพื่อป้องกันมิให้นิติบุคคลกระทำการอันอาจก่อให้เกิดความเสียหายและเกิดผลกระทบต่อสังคมโดยรวม การใช้วิธีบังคับความผิดของนิติบุคคลโดยวิธีการทางอาญาจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในบางกรณีไม่เป็นการเพียงพอที่จะใช้วิธีการทางแพ่งแก่นิติบุคคลได้ จำเป็นต้องมีโทษ เช่น โทษปรับหรือริบทรัพย์สินแก่นิติบุคคล

๑.๑ ความเป็นมาของนิติบุคคล

ตั้งแต่เริ่มแรกเดิมทีนั้นยังไม่มีใครรู้จักคำว่า “นิติบุคคล” หรือ Juristic persons ทั้งนี้เพราะมนุษย์ในสมัยโบราณซึ่งมีจำนวนไม่มาก และมีกิจกรรมหลักคือการหาเลี้ยงชีพเฉพาะส่วนตัวหรือภายในครอบครัวเท่านั้น และหาได้จากสภาพของธรรมชาติแท้ ๆ แม้แต่เครื่องนุ่งห่มหลับนอน ตลอดจนยารักษาโรค มนุษย์ก็อาศัยธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวทั้งสิ้น^๕ แม้ในเวลาต่อมามนุษย์ในสมัยโบราณจะได้มีการรวมตัวกันขึ้นมาบ้าง แต่ความต้องการในสิ่งต่าง ๆ ยังคงมีน้อยเนื่องจากยังไม่สามารถกระทำการใด ๆ ตามที่ตนประสงค์ได้ ความจำเป็นในการครองชีพในขณะนั้นยังอยู่ในขั้นเท่าเทียมกันเพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่มี การดิ้นรนที่จะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกนั้นแทบจะไม่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์ในสมัยโบราณนั้นยังไม่รู้ว่าตนจะไปหาได้

^๕ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา, นิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน พ.ศ.๒๕๔๕), หน้า ๑๓๑.

จากที่ไหน ต่อมาเมื่อมนุษย์มีจำนวนเพิ่มขึ้นจวบจนปัจจุบันนี้ มนุษย์ก็เริ่มมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายทรัพย์สินกัน และการพึ่งพาอาศัยกันก็มีใช้พึ่งพากันเฉพาะในหมู่สังคมใดสังคมหนึ่งโดยตรงเท่านั้น การพึ่งพาอาศัยกันดังกล่าวยังขยายวงกว้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องไปสู่สังคมอื่นและกลายเป็นความสัมพันธ์ทั่วโลก

ด้วยเหตุที่การคมนาคมเจริญรวดเร็วและมีความก้าวหน้า การติดต่อสื่อสารระหว่างกันในโลกก็ใช้เวลาเพียงไม่นาน จึงเป็นเหตุให้มนุษย์มีความเกี่ยวพันระหว่างกันเพิ่มมากขึ้น และมนุษย์ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อติดต่อสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนและค้าขาย หรือการทำกิจการอื่นใดระหว่างกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกันดังกล่าวนี้เรียกว่า “คณะบุคคล” มีวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างบุคคลหลาย ๆ คน เพื่อที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ดีและรวดเร็ว เมื่อต่อมาการประกอบกิจการงานของคณะบุคคลมีความเจริญก้าวหน้ากว้างขวางขึ้น จึงมีการเกิดขึ้นของคณะบุคคลอย่างมากมาย ซึ่งในขณะเดียวกันแนวความคิดในการพัฒนาหลักกฎหมายในเรื่องดังกล่าวก็เริ่มก้าวหน้าขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้มีหลักกฎหมายที่ใช้ ทันต่อการพัฒนาทางด้านสังคม ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดที่จะให้คณะบุคคลนี้มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่ากับเป็นบุคคลเพียงคนเดียว และหาแกนกลางที่เป็นการแสดงออกในการกระทำของกลุ่มคนหรือคณะบุคคลนั้น ๆ^๙

การที่จะทำให้เกิดคณะบุคคลในลักษณะดังกล่าวขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยกฎหมายที่สมมติคณะบุคคลดังกล่าวขึ้นโดยอาศัยหลักแห่งความว่างเปล่า แล้วกำหนดตัวตนขึ้นมาในความว่างเปล่านั้น และโดยอาศัยกิจการที่ประกอบขึ้นนั้นเป็นอันหนึ่งหรือเสมือนคน ๆ หนึ่ง คนอื่น ๆ ก็เพียงแต่ช่วยกันสร้างสรรค์หรือสร้างแนวความคิดขึ้นเท่านั้น กิจการอันเดียวนั้นจึงเป็นเหมือนสิ่งที่คน ๆ เดียวทำขึ้นโดยสมมติ ดังนั้น จึงเรียกกันให้เป็นบุคคลโดยสมมติ ทั้งนี้ การสมมติให้กิจการนั้นเป็นเพียงบุคคลคนเดียวก็เพื่อจะได้ดำเนินงานต่าง ๆ ไปได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว กิจการต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นนั้น เช่น การทำนิติกรรมสัญญา การติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยน หรือประกอบกิจการอื่น ๆ เป็นต้น และบุคคลที่รวมกันตั้งขึ้นได้นี้จะต้องตั้งขึ้นโดยมีหลักกฎหมายรับรองจึงจะสามารถทำนิติกรรมได้ จึงตั้งชื่อบุคคลที่สมมติขึ้นเป็นกิจการดังกล่าวว่า “นิติบุคคล” หรือ “Juristic person” เพื่อให้เป็นอย่างเดียวกับบุคคลธรรมดา และคำว่า “นิติบุคคล” ก็เพียงมีการประกาศใช้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑^{๑๐}

นิติบุคคลจึงเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกฎหมายรับรองและบังคับบัญชาให้^{๑๑} นิติบุคคลไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติเหมือนกับบุคคลธรรมดา แต่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของมนุษย์โดยอาศัยหลักกฎหมายเป็นพื้นฐาน เพราะกฎหมายจะสมมติให้อะไรเป็นอะไรก็ได้ ตามแต่ตัวอักษรจะได้กำหนดไว้ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “บุคคล” ดังกล่าวจะแตกต่างกับ “บุคคล” ในภาษาชาวบ้านธรรมดา นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจอีกว่า ถ้าเป็นนิติบุคคลแล้วก็จะมีการณ์บางอย่างที่นิติบุคคลทำไม่ได้เหมือนบุคคลธรรมดา ทั้งนี้เป็นเพราะ

^๙ รชฎ เจริญจำ, หลักกฎหมายว่าด้วยนิติบุคคล สมาคม มูลนิธิ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๕๗), หน้า ๑๑.

^{๑๐} ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา, นิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน พ.ศ.๒๕๔๕), หน้า ๑๓๒.

^{๑๑} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๕ “นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น”

กิจการบางอย่างจะทำได้โดยเฉพาะบุคคลธรรมดาเป็นผู้ทำเท่านั้น เช่น การแต่งงาน การมีครอบครัว เป็นต้น กิจการใดที่ไม่ใช่เป็นการเฉพาะตัวของมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจแล้ว นิติบุคคลย่อมทำได้เหมือนกันกับบุคคลธรรมดาจะพึงทำได้^๒ ทั้งนี้รวมถึงการกระทำความผิดทางอาญาด้วย

๑.๒ ประเภทของนิติบุคคล

นิติบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑.๒.๑ นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน หมายถึง นิติบุคคลที่เกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาโดยสมัครใจของบุคคลที่กฎหมายรับรองให้ก่อตั้งเป็นนิติบุคคล ซึ่งกฎหมายที่รับรองให้ก่อตั้งนิติบุคคลอาจเป็นบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่น ๆ ก็ได้ นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มบุคคลธรรมดาาร่วมกันทำกิจกรรมอันใดอันหนึ่งและเพื่อให้ดำเนินกิจการนั้น ๆ ได้ นิติบุคคลก็จำเป็นที่จะต้องมืทรัพย์สินและมีความสามารถที่จะทำนิติกรรมต่าง ๆ ได้ ดังนั้น เพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจการของนิติบุคคล กฎหมายจึงได้กำหนดให้บุคคลดังกล่าวต้องจดทะเบียนเพื่อจัดตั้งนิติบุคคลขึ้น ตามกฎหมายและดำเนินกิจการภายใต้นิติบุคคลเพียงคนเดียว หรือในกรณีที่เป็นกรรวมทรัพย์สินที่จัดสรรไว้เป็นกองทุนเพื่อดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่ง เช่น เพื่อการศึกษา ศาสนา หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อื่นใดโดยมิได้ มุ่งหาประโยชน์ เมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมายแล้วก็ย่อมเป็นนิติบุคคล เช่น สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น นิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงเป็นนิติบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของเอกชนและไม่มีการใช้อำนาจมหาชน

๑.๒.๒ นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน หมายถึง นิติบุคคลที่เกิดขึ้นจากบทบัญญัติของกฎหมายโดยตรง ได้แก่ กฎหมายมหาชน กล่าวคือ มีพระราชบัญญัติหรือกฎหมายลำดับรองที่อาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติกำหนดให้จัดตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน จึงดำเนินกิจกรรมที่เป็นบริการสาธารณะ และมีการใช้อำนาจมหาชน เช่น กระทรวง ทบวง กรม องค์การมหาชนของรัฐ เทศบาล วัด เป็นต้น

๑.๓ ทฤษฎีที่ก่อให้เกิดนิติบุคคล

๑.๓.๑ ทฤษฎีการสมมติ (Fiction theory) ทฤษฎีนี้ถือว่านิติบุคคลนั้นเป็นผลแห่งการยอมรับรองโดยกฎหมาย

๑.๓.๒ ทฤษฎีที่มีอยู่จริงหรือเป็นองคภาพพ Realistic หรือ Organic Theory ถือว่านิติบุคคลเป็นนิติบุคคลที่อยู่จริงและมีสถานภาพแยกต่างจากบุคคลธรรมดา (A separate legal entity) ตามที่ Professor friedmann ได้ใช้คำว่า “The real existence of legal person” โดยมีองค์ประกอบดังนี้

^๒ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๖ “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่ หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมายข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง”

มาตรา ๖๗ “ภายใต้บังคับมาตรา ๖๖ นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น”

๑.๓.๓ นิติบุคคลจะต้องดำรงอยู่ (existence) โดยไม่จำเป็นต้องกำหนดระยะเวลาแต่ประการใด แต่ ข้อสำคัญคือจะต้องมีความต่อเนื่องหรือสืบเนื่อง (Continuity) รวมความเรียกว่า “Continous legal existence”

นิติบุคคลจะต้องมีสถานภาพแยกออกจากบุคคลธรรมดา (A separate legal entity) แต่ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีบุคคลธรรมดาเป็นผู้กระทำการแทนหรือแสดงเจตนาซึ่งเรียกบุคคลดังกล่าวว่า “ผู้แทนนิติบุคคล” (legal representative) การกระทำของผู้แทนนิติบุคคลจะต้องกระทำภายในขอบวัตถุประสงค์ ข้อบังคับ ขอบอำนาจ กฎหมาย กฎระเบียบ ฯลฯ ที่ขอบด้วยกฎหมาย นิติบุคคลจะต้องเป็นวัตถุประสงค์แห่งกฎหมาย โดยการรับรองของกฎหมาย และนิติบุคคลจะต้องเป็นประธานหรือผู้มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย นิติบุคคลจะต้องมีการจัดระเบียบและมีการบริหาร เพื่อจุดมุ่งหมายที่เด่นชัดบางประการ เพราะนิติบุคคลจะต้องมีวัตถุประสงค์หรือมีเป้าหมายที่เด่นชัด และจะต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย เช่น บริษัทจำกัด ประกอบธุรกิจเพื่อแสวงหากำไร สมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อการพบปะสังสรรค์ จัดกิจกรรมกีฬา ดนตรีสำหรับสมาชิก มูลนิธิมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา วัฒนธรรม เป็นต้น ถ้านิติบุคคลไม่มีวัตถุประสงค์นิติบุคคลก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ นิติบุคคลจะต้องมีทรัพย์สิน (property) นิติบุคคลจะต้องมีสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ เช่น เป็นเจ้าหนี้ ลูกหนี้ โจทก์ จำเลย เป็นต้น ในมาตรา ๖๖ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่นภายในขอบแห่งอำนาจ หน้าที่ หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง” การที่กฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลไว้ดังกล่าว เนื่องจากว่า นิติบุคคลมีความจำเป็นและมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินกิจการของนิติบุคคลดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและกฎเกณฑ์ จึงจำเป็นต้องกำหนดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลซึ่งเป็นบุคคลสมมติขึ้นโดยกฎหมาย ซึ่งสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลอาจไม่เหมือนกับบุคคลธรรมดาทั้งหมด

๑.๔ สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคล

๑.๔.๑ ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่น โดยหลักแล้วนิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ทั่วไปคือ นิติบุคคลอาจเป็นเจ้าหนี้และ/หรือลูกหนี้มีสิทธิถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินต่าง ๆ มีความสามารถเข้าทำนิติกรรมสัญญาต่าง ๆ ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลได้ แต่สิทธิและหน้าที่ดังกล่าวนั้นมีข้อจำกัด คือ จะต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมายเท่านั้นจะเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกฎหมายอื่นใดก็ได้ จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายเป็นตัวกำหนดสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลขึ้น และนิติบุคคลจะต้องดำเนินงานตามข้อจำกัดที่กฎหมายให้ไว้เท่านั้น^{๓๓}

๑.๔.๒ ภายในขอบอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ดังที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งมีความสำคัญในการจำกัดสิทธิหน้าที่ของนิติบุคคล ซึ่งการกระทำใดของนิติบุคคลอยู่นอกเหนือวัตถุประสงค์

^{๓๓} ประสิทธิ โสวีโลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๖๕-๖๖.

ของนิติบุคคลก็ย่อมไม่ผูกพันนิติบุคคล นิติบุคคลก็ไม่อาจจะให้สัตยาบันหรือเข้าถือเอาประโยชน์จากการกระทำนั้นได้

๑.๕ ข้อจำกัดสิทธิของนิติบุคคล

นิติบุคคลเป็นบุคคลที่สมมติขึ้นโดยกฎหมายมีสิทธิและหน้าที่เหนือบุคคลธรรมดา แต่โดยเหตุที่นิติบุคคลไม่มีชีวิต ไม่มีจิตใจ แตกต่างกับบุคคลธรรมดา นิติบุคคลจึงข้อจำกัดสิทธิและหน้าที่ดังจะเห็นได้ชัดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๗ ซึ่งบัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น” จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่านิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่เหมือนเช่นบุคคลธรรมดาแต่มีข้อยกเว้นอยู่ ๒ ประการ ที่นิติบุคคลไม่สามารถที่จะมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา ดังนี้

๑.๕.๑ ข้อยกเว้นตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๖ ถ้ากฎหมายบัญญัติไว้ว่านิติบุคคลจะมีสิทธิและหน้าที่เพียงใดแล้ว ก็คงมีได้เพียงเท่านั้น นิติบุคคลไม่มีสิทธิและหน้าที่นอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในตราสารจัดตั้งหรือตามข้อบังคับของนิติบุคคลนั้น

๑.๕.๒ ข้อยกเว้นในเรื่องสิทธิและหน้าที่ ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นไปได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น ได้แก่ สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแพ่งว่าด้วยครอบครัว มรดก เช่น สิทธิทำการหมั้น สมรส การรับบุตรบุญธรรม การทำพินัยกรรม เป็นต้น สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายมหาชน เช่น สิทธิในการนับถือศาสนา การเข้ารับราชการทหาร หรือการเข้ารับราชการ เป็นต้น สิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายอาญา เช่น นิติบุคคลไม่อาจเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดีความผิดอาญาบางประเภท คือ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดฐานวิงวาททรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ เป็นต้น สิทธิและหน้าที่ทางการเมือง เช่น การเข้าสมัครรับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การใช้สิทธิลงคะแนนเสียง การแสดงความเห็นประชามติ เป็นต้น

๑.๖ ผู้แทนนิติบุคคล

ดังที่กล่าวไปแล้วว่านิติบุคคลไม่ใช่เป็นคนจริง ไม่มีสภาพเหมือนบุคคลธรรมดา ไม่มีตัวตนอีกทั้งไม่มีชีวิตจิตใจ ดังนั้น การแสดงเจตนาใด ๆ ของนิติบุคคลจึงไม่สามารถแสดงได้ด้วยตนเองและความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงให้ปรากฏได้ โดยผู้แทนทั้งหลายของนิติบุคคลดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๗๐ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “นิติบุคคลต้องมีผู้แทนหนึ่งคนหรือหลายคน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งจะได้กำหนดไว้ และในมาตรา ๗๐ วรรคสองบัญญัติว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล”

บทมาตราดังกล่าวถือว่าเป็นหัวข้อที่สำคัญต่องานวิจัยนี้ เนื่องจากศาลไทยได้ใช้หลักกฎหมายแพ่งดังกล่าวมาวินิจฉัยความผิดของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาว่า เมื่อผู้แทนนิติบุคคลกระทำการภายในขอบอำนาจและวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลตามกฎหมาย และหรือข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลแล้วย่อมถือเอาการแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคล เป็นการแสดงเจตนาของนิติบุคคลด้วย

ผู้แทนอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ผู้แทนของห้างหุ้นส่วนที่จะทะเบียนแล้วเรียกว่า “หุ้นส่วนผู้จัดการ” ผู้แทนของบริษัทจำกัดเรียกว่า “กรรมการ” ผู้แทนของมูลนิธิและสมาคมเรียกว่า “กรรมการหรือ

ผู้จัดการ” ผู้แทนของวัดวาอารามเรียกว่า “เจ้าอาวาส” ผู้แทนของกระทรวงเรียกว่า “รัฐมนตรี” ผู้แทนของกรมเรียกว่า “อธิบดี” ผู้แทนของเทศบาลเรียกว่า “นายกเทศมนตรี” ดังนี้ เป็นต้น^{๑๔}

๑.๗ หลักในการใช้กฎหมายอาญา

ประมวลกฎหมายอาญาของไทย มีหลักการที่สำคัญในอันที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังจะเห็นได้จากมาตรา ๒ วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายที่บัญญัติว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในกระตานั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้ทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” เหตุผลที่นำมาตรา ๒ ตามประมวลกฎหมายอาญามาพิจารณาก็เนื่องจากมีหลักเกณฑ์ตามมาตรา ๒ ที่เกี่ยวข้องกับการที่ศาลได้พิจารณาความผิดของนิติบุคคลโดยตีความคำว่า “ผู้ใด” ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย จะถือว่าเป็นการเหมาะสมหรือไม่ เพราะตามหลักในมาตรา ๒ ใช้คำว่า “บัญญัติเป็นความผิด” การที่จะให้คนรู้ล่วงหน้าว่าการกระทำอย่างใดหรือการไม่กระทำอย่างใดเป็นความผิดนั้น บทบัญญัตินั้น ๆ จะต้องบัญญัติหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ถ้อยคำในกฎหมายอาญาจะต้องบัญญัติให้ชัดเจนแน่นอนปราศจากการคลุมเครือ”^{๑๕} รวมทั้งกฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัด” ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวทั้งสองเป็นส่วนหนึ่งหรือเกิดจากหลักลาตินที่ว่า “ไม่มีความผิดไม่มีโทษหากไม่มีกฎหมาย”

๑.๘ ความรับผิดของนิติบุคคลในต่างประเทศ

๑.๘.๑ ความรับผิดของนิติบุคคลในระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ (COMMON LAW) หรือเรียกกันว่า "ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร" หรือ "ระบบกฎหมายจารีตประเพณี" ระบบซีวิลลอว์ เริ่มต้นจากจารีตประเพณีเช่นเดียวกับระบบซีวิล ลอว์ แต่เนื่องจากระบบคอมมอน ลอว์ ไม่ได้มีการรวบรวมเอากฎหมายจารีตประเพณีมา บันทึกเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร กฎหมายคอมมอน ลอว์ จึงเกิดจากจารีตประเพณี และคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาของศาลยุติธรรมเป็นที่มาของกฎหมาย กล่าวคือเมื่อมีคดีเกิดขึ้นและศาลได้วินิจฉัยไปแล้ว คำพิพากษาของศาลย่อมถือเป็นบรรทัดฐานของศาลต่อๆมา ซึ่งจะพิพากษาคดีที่มีประเด็นอย่างเดียวกันเหมือนกัน เป็นกรณีที่พิจารณาจากเรื่องเฉพาะเรื่องมาสู่หลักเกณฑ์ทั่วไป ระบบนี้มีแหล่งกำเนิดและวิวัฒนาการในประเทศอังกฤษเป็นแห่งแรกเนื่องจากมีประวัติศาสตร์ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการปกครองในระบบศักดินา ทำให้ท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นต่างพิจารณาข้อพิพาท พิพากษาโดยใช้จารีตประเพณีของท้องถิ่นนั้น โดยไม่ทราบว่าจะท้องถิ่นอื่นพิพากษาว่าอย่างไร สิทธิและหน้าที่ของบุคคลจะมีมากน้อยเพียงใดจึงอยู่ที่สถานะของบุคคลตามท้องถิ่นพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้พิพากษาสูงสุดและเป็นที่มาของความยุติธรรม ซึ่งพยายามรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง จึงได้จัดตั้งศาลหลวงขึ้นมาเอง และส่งผู้พิพากษาเดินทางหมุนเวียนไปพิพากษาคดี

^{๑๔} ประสิทธิ์ ไชวีกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๑๐๐.

^{๑๕} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๘), หน้า ๒๒

ทั่วราชอาณาจักร และผู้พิพากษาก็ได้สร้างหลักเกณฑ์ทั่วไปซึ่งเป็นสามัญ (COMMON) เป็นลักษณะเดียวกัน ใช้บังคับในทุกส่วนราชอาณาจักร เป็นกฎหมายคอมมอนลอว์

ในประเทศอังกฤษนั้นมีความรับผิดชอบทางอาญาอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ ความรับผิดชอบตามกฎหมายคอมมอนลอว์และความรับผิดชอบตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรเนื่องจากความเจริญของสังคมและเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้นิติบุคคลมีบทบาทอย่างมากในการประกอบกิจการต่าง ๆ นิติบุคคลจึงมีความสำคัญและมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมในปัจจุบันเป็นอย่างมาก การที่จะไม่ให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาอาจทำให้เกิดความเสียหาย และส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมได้ ดังนั้น นักนิติศาสตร์ของประเทศอังกฤษ จึงได้เริ่มยอมรับให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ซึ่งในเริ่มแรกนั้นความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลได้พัฒนาขึ้นจากคำพิพากษาของศาล โดยศาลได้พิจารณาให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้^{๖๖} นอกจากศาลจะเป็นผู้เริ่มพัฒนาหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในระยะเริ่มแรกดังกล่าวแล้ว ฝ่ายนิติบัญญัติเองก็ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลดังกล่าว โดยได้ตราพระราชบัญญัติการตีความ ๑๘๘๘ ขึ้นสำหรับใช้ในความผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งการตราพระราชบัญญัตินี้เป็นการบัญญัติเกี่ยวกับการแปลพระราชบัญญัติ ต่าง ๆ ที่มีโทษทางอาญา ซึ่งในมาตรา ๒ (๑) แห่งพระราชบัญญัติการตีความดังกล่าวได้บัญญัติว่า “ในการแปลพระราชบัญญัติต่าง ๆ ซึ่งมีโทษทางอาญา ไม่ว่าพระราชบัญญัตินั้น ๆ ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย “บุคคล” ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ นั้น ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย เว้นแต่จะเห็นได้จากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินั้นว่าต้องการให้เป็นอย่างอื่น สำหรับความรับผิดชอบของนิติบุคคลตามกฎหมายคอมมอนลอว์ ศาลอังกฤษได้นำหลัก Organic Theory (ทฤษฎีที่มีอยู่จริง ถือว่านิติบุคคลเป็นนิติบุคคลที่มีอยู่จริงและมีสถานภาพแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา) ในคดีแพ่งมาใช้ในคดีอาญาด้วย โดยถือว่าการกระทำและเจตนาขององค์กร (Organ) ของนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาในทางอาญาของนิติบุคคลเองด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกระทำและเจตนาของพนักงานของนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง โดยนักนิติศาสตร์ของประเทศอังกฤษได้ประมวลหลักเกณฑ์การพิจารณาการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลไว้ ๒ ประการ^{๖๗} อันได้แก่ การกระทำและเจตนา นั้น ๆ จะต้องเป็นบุคคลที่ควบคุมนโยบายของนิติบุคคลนั้น ซึ่งโดยปกติ ได้แก่ ผู้จัดการหรือกรรมการและ การกระทำนั้นต้องเป็นงานในหน้าที่ของบุคคลมิใช่กิจการที่เป็นกิจการส่วนตัว คือ ต้องแยกการกระทำที่เป็นกิจการของบริษัทและกิจการที่เป็นกิจการส่วนตัวออกจากกัน งานในหน้าที่เป็นไปตามขอบเขตวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์แก่นิติบุคคล

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่านิติบุคคลในประเทศอังกฤษอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ทั้งตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายคอมมอนลอว์ แต่ก็ยังคงมีความผิดบางประเภทที่นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดชอบทางอาญา ได้แก่ ความผิดที่มีโทษอย่างอื่นซึ่งมิใช่โทษปรับ เนื่องจากโทษอื่นที่ไม่ใช่โทษ

^{๖๖} บัญญัติ สุชีวะ, ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๑๙), หน้า ๑.

^{๖๗} สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๘), หน้า ๖๙๗-๖๙๙.

ปรับไม่สามารถลงโทษนิติบุคคลได้ อันเนื่องจากสภาพบุคคลของนิติบุคคลไม่เปิดช่องให้มีการลงโทษอื่นใดได้นอกจากโทษปรับแต่ความผิดตามกฎหมายอังกฤษในปัจจุบันส่วนใหญ่ก็มีโทษปรับ จึงทำให้นิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาได้เกือบทุกฐานความผิด เว้นแต่ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ความผิดฐานเป็นกบฏ และความผิดฐานกระทำการเป็นโจรสลัด เป็นต้น ความผิดต่าง ๆ ซึ่งโดยสภาพของนิติบุคคลไม่อาจเป็นผู้กระทำความผิดได้ หรือความผิดที่ผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำให้ไปโดยไม่เกี่ยวกับขอบเขตหน้าที่จ้างแต่อย่างใด เช่น ความผิดฐานสมรสซ้อน ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ความผิดฐานร่วมประเวณีกับญาติสนิท เป็นต้น

๑.๘.๒ ความรับผิดของนิติบุคคลในระบบระบบกฎหมายซีวิล ลอร์ (CIVIL LAW SYSTEM) หรือ "ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร" หรือ "ระบบประมวลกฎหมาย" ระบบซีวิล ลอร์ เริ่มต้นจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและถูกปรับปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเหตุผลของกฎหมาย ระบบซีวิล ลอร์ ได้รวบรวมกฎหมายหรือประเพณีขึ้นมาเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ในกฎหมายสิบสองโต๊ะ (LAW OF TWELVE TABLE ๔๕๐ B.C.) และต่อมาในสมัยพระเจ้าจัสติเนียน แห่งกรุงโรม ก็ได้รวบรวมเอากฎหมายประเพณีซึ่งบันทึกไว้ในกฎหมายสิบสองโต๊ะ หลักกฎหมายของนิติศาสตร์ นำมาบันทึกไว้ในประมวลกฎหมายของพระเจ้าจัสติเนียน ชื่อ CORPUS JURIS CIVILIS และเป็นรากฐานในการจัดทำประมวลกฎหมายที่เรียกว่า CODIFICATION ในศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศแรกในภาคพื้นยุโรปที่จัดทำประมวลกฎหมาย ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายที่ทันสมัย มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิล ลอร์ เช่น ฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมัน ออสเตรีย สวิตเซอร์แลนด์ สเปน โปรตุเกส และประเทศไทย เป็นต้น

ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบซีวิลลอร์ (Civil Law) ที่จะทำการศึกษาในบทนี้ ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ดังนั้นการวินิจฉัยปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงมีนิติวิธีที่แตกต่างไปจากการวินิจฉัยปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลของประเทศในระบบคอมมอนลอร์ กล่าวคือ ในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสนั้น ศาลจะใช้นิติวิธีของระบบซีวิลลอร์อย่างเคร่งครัด ศาลจะไม่พิพากษาลงโทษนิติบุคคลทางอาญา เว้นแต่จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายเท่านั้น ดังนี้ ในระบบ ซีวิลลอร์ จึงมีหน้าที่หลักในการปรับใช้กฎหมายเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ในการสร้างกฎหมายเหมือนดังศาลในระบบคอมมอนลอร์แต่ประการใด เดิมประเทศฝรั่งเศสไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้เป็นการทั่วไป ต่อมาฝ่ายนิติบัญญัติของประเทศฝรั่งเศสจึงได้ทำการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาเสียใหม่ และได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.๑๙๙๒ และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนในประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว จะเห็นได้เลยว่า นอกจากบัญญัติความรับผิดและโทษของบุคคลธรรมดาในความผิดฐานต่าง ๆ ไว้แล้ว ยังปรากฏว่ามีการบัญญัติความรับผิดทางอาญาและโทษของนิติบุคคลไว้เป็นการเฉพาะแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาด้วย ซึ่งในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสดังกล่าวได้บัญญัติให้นิติบุคคลในประเทศฝรั่งเศสมีความรับผิดทางอาญาเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาได้ แต่ก็ทำให้ทุกฐานความผิดไม่ และสิ่งหนึ่งที่มีความชัดเจนในประมวลกฎหมายฝรั่งเศสก็คือ โทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลกับโทษที่ใช้ลงแก่บุคคลธรรมดานั้นมีอัตราโทษที่ไม่เท่ากัน โทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลจะมีอัตราโทษที่สูงกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะ

ได้รับ^{๑๑} จะเห็นได้ชัดแจ้งว่าการกำหนดโทษในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มีการแบ่งแยกออกเป็นโทษสำหรับบุคคลธรรมดาและโทษสำหรับนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้พิพากษาในการพิจารณาพิพากษาโทษที่จะใช้ลงแก่ผู้กระทำความผิดได้ นอกจากนี้การบัญญัติโทษของนิติบุคคลให้มีอัตราที่สูงกว่าโทษสำหรับบุคคลธรรมดานั้น มีผลทำให้การลงโทษนิติบุคคลผู้มีสภาพบังคับ (Sanction) ซึ่งหากสังเกตแล้วจะเห็นได้ว่าโทษที่มีการบัญญัติขึ้นนั้นล้วนแต่ส่งผลร้ายต่อการดำเนินกิจการของนิติบุคคล จึงมีความเหมาะสม และน่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการลงโทษที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดาอย่างแน่นอน โทษที่มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ.๑๙๙๒ แบ่งโทษออกเป็น ๒ จำพวก ได้แก่ โทษชั้นอุกฤษโทษและมัจยโทษ สำหรับนิติบุคคลและโทษลหุโทษ สำหรับนิติบุคคล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑.๘.๒.๑ โทษชั้นอุกฤษโทษและมัจยโทษสำหรับนิติบุคคล มีดังนี้

(๑) โทษปรับ แยกเป็นกรณีของบุคคลธรรมดา กับนิติบุคคล โทษปรับนิติบุคคลนั้น จะสูงเป็น ๕ เท่า ของโทษปรับสูงสุดที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดา

(๒) โทษที่กำหนดไว้เป็นพิเศษสำหรับนิติบุคคล ซึ่งการกำหนดโทษลักษณะนี้ จะเทียบกับโทษที่ลงกับบุคคลธรรมดาเป็นเกณฑ์ แบ่งออกได้ดังนี้

(๒.๑) การลงโทษโดยการยุบกิจการของนิติบุคคล ใช้ในกรณีที่นิติบุคคล กระทำผิดอย่างร้ายแรง การลงโทษในรูปแบบนี้เทียบได้กับการลงโทษจำคุกบุคคลธรรมดาที่ ๕ ปีขึ้นไป จนถึงโทษประหารชีวิต การลงโทษในรูปแบบนี้เหมาะกับกิจการที่ประกอบมานาน และได้กระทำผิดร้ายแรง กระทบต่อประโยชน์สาธารณะ

(๒.๒) การลงโทษโดยการห้ามประกอบกิจการนั้น ๆ หรือยกเลิกใบอนุญาตต่าง ๆ ซึ่งการห้ามประกอบกิจการบางอย่างนี้ จะกำหนดเวลาไว้ไม่เกิน ๕ ปี การลงโทษรูปแบบนี้เป็นไปเพื่อ จำกัดเสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคลซึ่งเทียบได้กับการลงโทษจำคุกบุคคลธรรมดา

(๒.๓) การลงโทษโดยการให้ให้นิติบุคคลถูกควบคุมกิจการโดยเจ้าหน้าที่ของศาล โดยมีกำหนดระยะเวลาไม่เกิน ๕ ปี การดำเนินงานของนิติบุคคลจะต้องขอความเห็นชอบจากศาล และอาจถูกตรวจสอบได้เสมอ ซึ่งการลงโทษด้วยวิธีนี้เป็นการลงโทษที่จำกัดเสรีภาพของนิติบุคคลอย่างหนึ่ง

(๒.๔) การลงโทษโดยการปิดกิจการ โดยไม่มีกำหนดเวลา ซึ่งอาจปิดกิจการของนิติบุคคลเฉพาะสาขาของนิติบุคคลที่ก่อปัญหาขึ้นก็ได้ เช่น การที่โรงงานย่อยหรือสาขาย่อยของนิติบุคคลนั้นทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยการปล่อยน้ำเสีย กรณีนี้โรงงานย่อยก็จะถูกปิดกิจการลงแต่นิติบุคคลสำนักงานใหญ่ยังคงดำเนินกิจการต่อไปได้

(๒.๕) การลงโทษนิติบุคคลโดยการสั่งห้ามมิให้นิติบุคคลนั้นมีสิทธิเข้าประมูลงานจากทางราชการ ซึ่งเป็นการกำหนดห้ามโดยไม่มีกำหนดเวลาหรือกำหนดเวลาไม่เกิน ๕ ปี กรณีนี้เป็น การลงโทษที่มีผลเป็นการตัดรายได้ของนิติบุคคลนั้น

(๒.๖) การลงโทษโดยการสั่งห้ามมิให้ระดมทุนจากมหาชน อาจห้ามโดย กำหนดเวลาหรือกำหนดเวลาไม่เกิน ๕ ปี ห้ามไปถึงการระดมทุนโดยการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน

^{๑๑} สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒน์กุล, ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศคอมมอนลอร์และซีวิลลอร์

หรือจากประชาชนทั่วไป ผลของการลงโทษประเภทนี้คือทำให้นิติบุคคลประกอบกิจการและขยายกิจการได้ยากขึ้น เพราะขาดสภาพคล่องทางการเงินที่จะเป็นทุนหมุนเวียนได้

(๒.๗) การลงโทษโดยการห้ามมิให้ออกเช็คหรือการใช้บัตรเครดิตต่าง ๆ เป็นระยะเวลาสูงสุดไม่เกิน ๕ ปี เว้นแต่เป็นการสั่งจ่ายเช็คเพื่อเบิกเงินสด

(๒.๘) การลงโทษโดยการริบทรัพย์สิน เป็นการริบทรัพย์สินที่ใช้หรือจะใช้กระทำความผิดหรือที่ได้มาจากการกระทำความผิด

(๒.๙) การลงโทษโดยการประกาศคำพิพากษาว่านิติบุคคลนั้น ๆ เป็นผู้กระทำความผิด อันมีผลกระทบต่อชื่อเสียงของนิติบุคคลนั้น ๆ อาจเป็นการประกาศโฆษณาทางหนังสือพิมพ์หรือวิทยุ หรือตามสื่อต่าง ๆ

๑.๘.๒.๒ โทษชั้นลหุโทษ มีดังนี้

(๑) โทษปรับ ได้มีการเพิ่มโทษปรับไว้ในอัตราสูงสุด คือ ๕ เท่า ของโทษปรับที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดา

(๒) โทษจำกัดสิทธิซึ่งได้แก่การลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิดลหุโทษชั้นที่ ๕ ศาลอาจใช้ดุลพินิจเปลี่ยนโทษปรับเป็นโทษจำกัดสิทธิได้คือ

(๒.๑) การห้ามมิให้ออกเช็คมีกำหนดไม่เกิน ๑ ปี เว้นแต่เป็นการออกเช็คเพื่อเบิกเงินสดหรือการห้ามใช้บัตรเครดิต

(๒.๒) การริบทรัพย์สินที่ใช้หรือจะใช้กระทำความผิด หรือที่ได้มาจากการกระทำความผิด

การบัญญัติบทบัญญัติของกฎหมาย ในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและการกำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคลตามกฎหมายอาญาฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการที่จะนำแนวทางการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้กับการบัญญัติกฎหมายในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทย เนื่องจากการบัญญัติเรื่องของความรับผิดทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลออกจากกันจะไม่ทำให้เกิดปัญหาในการตีความและการใช้กฎหมายในกรณีที่กฎหมายเขียนไว้ไม่ชัดเจน การพิจารณาคดีของศาลก็จะได้เป็นไปตามบทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้การกำหนดโทษของนิติบุคคลแยกต่างหากจากโทษของบุคคลธรรมดายังก่อให้เกิดผลดีทั้งในด้านการพิจารณาคดีและตัดสินคดีของศาล และเพื่อให้เกิดความแตกต่างว่าโทษของนิติบุคคลนั้นมีอัตราโทษมากกว่าโทษของบุคคลธรรมดาเพื่อให้นิติบุคคลเกิดความเกรงกลัวในการกระทำความผิด

๑.๙ หลักนิติธรรมที่เกี่ยวกับนิติบุคคล^{๑๙}

หลักนิติธรรมนั้นเป็นแนวคิดทฤษฎีทางกฎหมายจารีตประเพณี (common law) ของพวกแองโกลแซกซอน (อังกฤษ) ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องด้วยสภาพบริบททางการเมืองที่มีการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในอังกฤษ ในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๗ จึงทำให้หลักนิติธรรมนั้นมีระดับของการอธิบายที่เริ่มต้นจากระดับตัวปัจเจกบุคคล (methodological individualism) กล่าวคือ มุ่งเน้นเรื่องการรับรองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอันเป็นผลมาจากความสูงสุดของกฎหมายมากกว่าตัวรัฐ นั่นก็เพราะสิทธิเสรีภาพที่ไม่มีกฎหมายประกันนั้นก็ไม้อาจเรียกได้ว่าเป็นสิทธิเสรีภาพ ในทางกลับกันกฎหมายหากไม่ประกัน ซึ่งเสรีภาพแล้ว พลเมืองในรัฐก็จะมีสภาพตกเป็นทาส หรือ เบี้ยล่างของผู้ปกครอง ซึ่งจะไม่สามารถทำให้คนทุกๆ คนในรัฐ ซึ่งรวมถึงตัวผู้ปกครองด้วยนั้นอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายได้อย่างแท้จริง เพียงแต่การประกันสิทธิเสรีภาพ ของแนวคิดนิติธรรมนี้จะไม่มีการจัดระบบโครงสร้างผ่านการจัดวางลำดับชั้นของกฎหมายที่เคร่งครัด เพื่อจำกัดอำนาจรัฐเหมือนกับแนวคิดนิติรัฐ หากแต่กระทำผ่านจารีตประเพณีที่ยืดหยุ่นต่อกันมาโดยมีเป้าประสงค์สำคัญในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ มากกว่าการพยายามจำกัดอำนาจรัฐด้วยการวางโครงสร้าง และกลไกเชิงสถาบันทางการเมืองนั่นเอง^{๒๐}

Dicey ได้อธิบายความหมายของหลักนิติธรรมว่า มีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะในชนชั้นใดย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน (the ordinary law of the land) ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลาย (ordinary courts) จะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว หลักนิติธรรมในความหมายนี้ย่อมปฏิเสธความคิดทั้งหลายทั้งปวงที่จะยกเว้นมิให้บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลายต้องเคารพต่อกฎหมาย บุคคลทั้งหลายย่อมไม่ต้องถูกลงโทษ หากไม่ได้กระทำการอันผิดกฎหมาย และไม่มีผู้ใดทั้งสิ้นแม้แต่กษัตริย์ที่จะอยู่เหนือกฎหมายได้ กล่าวโดยรวมแล้ว Dicey เห็นว่า บรรดาการกระทำทั้งหลายทั้งปวงของรัฐบาลและฝ่ายปกครองจะต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จะต้องไม่กระทำการก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของราษฎรตามอำเภอใจ หากปรากฏว่ารัฐบาลหรือฝ่ายปกครอง

^{๑๙} มีหลักการปกครองที่เรียกว่า หลักนิติรัฐคือหลักที่เรียกร้องให้รัฐต้องประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎร และที่สำคัญ สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎรนี้มีค่าบังคับระดับรัฐธรรมนูญ คือมีค่าบังคับในระดับสูงสุด ผูกพันอำนาจมหาชนของรัฐทุกอำนาจให้ต้องเคารพ การใช้อำนาจของรัฐจะต้องเป็นไปตามหลักแห่งความพอสมควรแก่เหตุ การตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับแก่ราษฎรจึงไม่ใช่จะตราอย่างไรก็ได้ แต่ต้องประกันความไว้เนื้อเชื่อใจที่บุคคลมีต่อการใช้อำนาจของรัฐด้วย ดังนั้นนอกจากกฎหมายจะต้องสอดคล้องกับความพอสมควรแก่เหตุแล้ว ยังต้องไม่ขัดต่อหลักแห่งความเสมอภาค ซึ่งเป็นหัวใจของความยุติธรรม จะต้องมีความชัดเจนแน่นอนเพียงพอที่ราษฎรสามารถเข้าใจและปฏิบัติตามได้ และโดยหลักแล้วจะใช้บังคับย้อนหลังไปเป็นผลร้ายต่อบุคคลไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้อนหลังไปใช้บังคับกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและยุติลงแล้ว ก่อนการตรากฎหมายฉบับนั้น พิจารณาในแง่ที่นิติรัฐเรียกร้องให้รัฐกระทำการโดยยุติธรรมและโดยถูกต้อง ซึ่งมีลักษณะที่เหมือนกับหลักนิติธรรมที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

^{๒๐} หลักนิติธรรมจากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A5%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%84%E0%B8%B4%E0%B8%85%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1>

กระทำการอันขัดต่อกฎหมาย การกระทำดังกล่าวย่อมต้องถูกฟ้องคดียังศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ เพราะรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ย่อมจะมีสิทธิพิเศษใดๆ เหนือกว่าราษฎรไม่ได้^{๒๑}

ไฮน์ริช ซีเดนทอปฟ์ (Henrich Siedentopf) สรุปลงใน ค.ศ.๑๙๙๓ ว่า หลักนิติธรรมประกอบด้วย หลักการสำคัญคือ ประการแรก หลักการแบ่งแยกอำนาจ เพื่อให้เกิดการคานและดุลกันในการดำเนินการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน

ประการที่สอง หลักความชอบด้วยกฎหมายของการปกครอง โดยการใช้อำนาจต้องมีฐานตามกฎหมายและมีการใช้อำนาจตามกรอบที่กฎหมายกำหนด ทั้งในแง่สาระบัญญัติและวิธีพิจารณา

ประการที่สาม สิทธิพื้นฐาน (basic rights) จะต้องได้รับความคุ้มครอง

ประการที่สี่ สิทธิฟ้องคดีต่อศาล เพื่อให้ทบทวนการกระทำของฝ่ายปกครองในแง่กฎหมาย

ประการที่ห้า หลักสัดส่วน โดยการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองจะต้องคำนึงถึงความจำเป็น ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกฎหมาย การใช้มาตรการที่ได้สัดส่วนกัน และมาตรการที่ใช้ต้องไม่เกิดภาระแก่เอกชนเกินควร

ประการที่หก ความแน่นอนของกฎหมาย เพื่อให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในกฎหมายและในสิทธิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกฎหมาย ตลอดจนหลักการคุ้มครองความเชื่อในผลทางกฎหมายและหลักการไม่ใช้มาตรการบังคับย้อนหลัง

ประการที่เจ็ด ความรับผิดชอบของรัฐและความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ เพื่อคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินของเอกชนที่ต้องเสียหายจากการใช้อำนาจทางปกครอง^{๒๒}

กล่าวได้ว่า มีการให้ความหมายถึงหลักนิติธรรมกันอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งเน้นว่าการปกครองต้องดำเนินการไปด้วยความเป็นธรรม ทั้งในแง่มุมมองของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนกับการให้ความสำคัญต่อประโยชน์สาธารณะ โดยทำให้เกิดความสมดุลมากที่สุดระหว่างสิทธิและเสรีภาพของประชาชนกับการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่กระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจลงทัณฑ์ทางวินัยทหารที่สำคัญดังนี้

๑.๙.๑ ความชอบด้วยกฎหมายของการปกครอง

ในการปกครอง ฝ่ายปกครองจะได้รับมอบอำนาจในการใช้บังคับกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์มหาชนและประโยชน์เอกชน ดังนั้น ในการใช้อำนาจใด ๆ ต่อเอกชน รัฐบาลจะต้องมีกฎหมายเป็นฐานให้ใช้อำนาจนั้นได้ และต้องใช้อำนาจนั้นให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย การใดที่ทำไปไม่ถูกต้องตามกฎหมายจะต้องถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การเป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือก่อให้เกิดความรับผิดเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อเอกชน ซึ่งในการนี้จะต้องอยู่ในบังคับการตรวจสอบทางกฎหมายและการตรวจสอบทางการเมืองตามลักษณะที่เหมาะสม^{๒๓} หลักนี้เป็นที่นิยมเรียกกันว่า หลักความชอบด้วยกฎหมาย

^{๒๑} วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๕๕), หน้า ๑๖๗

^{๒๒} ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์, นิติรัฐ นิติธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๒

^{๒๓} ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์, นิติรัฐ นิติธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๓

๑.๙.๒ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเอกชน

การพิทักษ์สิทธิเสรีภาพพื้นฐานของเอกชนซึ่งเป็นเป้าหมายในการจัดการปกครองเป็นประชาธิปไตย การใช้อำนาจนิติบัญญัติ การใช้อำนาจบริหาร และการใช้อำนาจตุลาการ ล้วนแต่มีความมุ่งหมายเพื่อพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนทั้งนั้น การที่กล่าวกันว่า ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชนหมายความว่าศาลเป็นองค์กรสุดท้ายที่ประชาชนมีโอกาสให้เข้ามาตัดสินปัญหานี้ตามลำดับของการใช้อำนาจ แต่มีใช้ศาลเป็นองค์กรเดียวที่พิทักษ์สิทธิเสรีภาพประชาชน อนึ่งตามความเป็นจริง ในการใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารนั้นทั้งสมาชิกรัฐสภาและรัฐบาลต่างคำนึงถึงอย่างมากถึงการคุ้มครองของสิทธิเสรีภาพขอประชาชนมาก่อนแล้ว และปัญหาส่วนใหญ่ก็ได้ขจัดไปแล้วตั้งแต่นั้น (ถ้าเป็นรัฐสภาที่ดีและรัฐบาลที่ดี) เฉพาะปัญหายุ่งยากที่ไม่ตรงกันหรือปัญหาที่เกิดขึ้นโดยความดีใจอื่นในคดีต่าง ๆ เท่านั้น ทำให้จำเป็นต้องมีคดีขึ้นสู่ศาล โดยสรุป ทุกองค์กรที่ดีของรัฐต่างมีหน้าที่ต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนต้องไม่ถูกลิดรอนโดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือโดยไม่มี การเยียวยาอย่างเป็นธรรม เพียงแต่บทบาทและช่วงเวลาในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการจะแตกต่างกันเท่านั้น มิใช่ว่าองค์กรใดจะมีความดีเหนือองค์กรอื่นเพียงองค์กรเดียว จากวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของเอกชนทำให้มีหลักกฎหมายสำคัญตามมาอีกหลายประการ และที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจลงทัณฑ์ทางวินัยทหาร ได้แก่

๑.๙.๒.๑ หลักการเสมอภาคในกฎหมาย

หลักการเสมอภาคในกฎหมาย หรือ ความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายถึง สิทธิที่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน มีความหมายรวมถึงกระบวนการทางกฎหมายที่มีผลต่อประชาชนโดยรวมตั้งแต่การออกกฎหมายที่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน การบังคับใช้กฎหมายและการพิจารณาคดีต้องเป็นไปอย่างเสมอภาคเท่าเทียมต่อประชาชนทุกคน การได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน รวมถึงการคุ้มครองทางกฎหมายเพื่อการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันด้วย

ในปัจจุบัน มีการวิวัฒนาการการพิจารณาความเสมอภาค เพื่อพิจารณาว่ามีการปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่ง เหมือน หรือ ต่าง จากอีกบุคคลหนึ่งหรือไม่ ให้ถือหลักการ “สาระเหมือนปฏิบัติเหมือน สาระต่าง” นั่นคือ ต้องพิจารณาจากบุคคลที่จะนำมาเปรียบเทียบกัน

หากบุคคลที่นำมาเปรียบเทียบกัน มีลักษณะเหมือนกันต้องปฏิบัติเหมือนกัน เช่น ผู้กระทำผิดกฎหมายต้องได้รับโทษที่เหมือนกัน จะพิจารณาว่าเพราะบุคคลหนึ่งมีเพศชาติกำเนิด การศึกษา รายได้ หรือ อื่นๆ ต่างจากอีกบุคคลหนึ่งจึงมีบทลงโทษที่แตกต่างกันมิได้ เพราะสาระสำคัญอยู่ที่การฝ่าฝืนกฎหมายเหมือนกัน ย่อมต้องได้รับโทษเช่นเดียวกัน ความไม่เท่าเทียมกันแต่เดิมของผู้กระทำผิดทั้งสองคนไม่ถือเป็นเงื่อนไขหรือสาระในการส่งเสริมให้เกิดการห้ามลงโทษ หรือการลงโทษมากนักน้อยแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาที่จะอนุญาตให้เฉพาะคนร่างกายปกติเข้าศึกษาย่อมมิได้ เพราะย่อมสร้างความไม่เท่าเทียมกัน และเป็นการเลือกปฏิบัติ สาระสำคัญคือสิทธิในการได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมของมนุษย์ เงื่อนไขอื่นใดจะทำให้เกิดการไม่ได้รับการศึกษาย่อมไม่ได้

หากบุคคลที่นำมาเปรียบเทียบ มีลักษณะไม่เหมือนกันก็จะปฏิบัติต่างกัน เช่น การเปรียบเทียบผู้พิการกับผู้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงและตัดสินว่ารัฐซึ่งจัดช่องทางพิเศษสำหรับผู้พิการ

เป็นการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมย่อมไม่ได้ เหตุเพราะผู้พิการและผู้สมบูรณ์ แข็งแรงมีร่างกายที่แตกต่างกันอันเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ชัดเจน แต่กลับเป็นตรงข้ามว่าการจัดช่องทางพิเศษสำหรับผู้พิการนั้นเท่ากับส่งเสริมความเสมอภาคและเท่าเทียมทางโอกาส สำหรับผู้พิการในการใช้บริการสาธารณะ กรณีนี้อธิบายได้เช่นเดียวกับการจัดที่เฉพาะสำหรับเด็ก สตรีมีครรภ์ และคนชรา ของรถโดยสารประจำทางที่ช่วยส่งเสริมโอกาสในการได้รับบริการที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย

๑.๙.๒.๒ หลักสัดส่วนการใช้อำนาจ

ในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้องค์กรฝ่ายปกครองมีดุลพินิจเลือกกระทำการนั้น การกระทำทางปกครองจะชอบด้วยกฎหมายต่อเมื่อองค์การฝ่ายปกครองพิจารณาเลือกกระทำทางปกครองภายใต้ขอบเขตของ “หลักแห่งความได้สัดส่วน” (principle of proportionality) อันมีสาระสำคัญประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ หลักแห่งความเหมาะสม (principle of suitability) หลักแห่งความจำเป็น (principle of necessity) และหลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (principle of proportionality in the narrow sense) กล่าวคือ

๑) หลักแห่งความเหมาะสม

หลักแห่งความเหมาะสมนี้บังคับให้องค์กรของรัฐฝ่ายปกครองใช้พิจารณาญาณเลือกออกคำสั่งที่สามารถจะดำเนินการให้ความมุ่งหมายของกฎหมายที่ให้อำนาจ สำเร็จลุล่วงไปได้เท่านั้น คำสั่งทางปกครองที่ไม่อยู่ในวิสัยจะทำให้ความมุ่งหมายของกฎหมายที่ให้อำนาจปรากฏขึ้นมาในโลกแห่งความเป็นจริงได้เลยย่อมเป็นคำสั่งที่ไม่เหมาะสม

๒) หลักแห่งความจำเป็น

หลักแห่งความจำเป็นนี้มีความหมายว่า ในบรรดาคำสั่งหลาย ๆ ประการ ซึ่งล้วนแล้วแต่สามารถดำเนินการให้ความมุ่งหมายของกฎหมายที่ให้อำนาจสำเร็จลุล่วงไปได้ทั้งสิ้นนั้น ถ้าเป็นคำสั่งที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพของราษฎร องค์การของรัฐฝ่ายปกครองจะต้องเลือกออกคำสั่งที่จะมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพของราษฎรน้อยที่สุด และถ้าเป็นคำสั่งที่ให้ประโยชน์แก่ราษฎร องค์การของรัฐฝ่ายปกครองจะต้องเลือกออกคำสั่งที่จะมีผลทำให้รัฐเสียประโยชน์น้อยที่สุด

๓) หลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ

หลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบนี้เรียกร้องให้เกิดภาวะสมดุลขึ้นระหว่างความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่เอกชนและประโยชน์อันสังคมจะพึงได้รับจากการปฏิบัติการให้เป็นไปตามมาตรการทางปกครองมาตรการใดมาตรการหนึ่ง ดังนั้น หลักแห่งความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบนี้จึงห้ามมิให้องค์กรฝ่ายปกครองใช้อำนาจออกคำสั่งใดคำสั่งหนึ่งซึ่งเป็นที่เห็นได้ชัดว่า หากได้ลงมือปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำสั่งนั้นแล้ว จะยังให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนน้อยมากไม่คุ้มกับความเสียหายที่จะบังเกิดขึ้นกับราษฎร^{๒๔}

^{๒๔} หลักกฎหมายปกครองวันละเรื่อง, หลักความได้สัดส่วน,

๒. ปัญหาการปฏิรูปความรับผิดชอบของนิติบุคคลในประเทศไทยตามหลักนิติธรรม

ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยยังไม่มีบทบัญญัติถึงความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนเหมือนกันประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศส โดยศาลไทยได้ตีความคำว่า “ผู้ใด” ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาให้ หมายความว่ารวมถึงนิติบุคคลด้วย

๒.๑ คำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบทางอาญาโดยเจตนาของนิติบุคคล

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖^{๒๕} (ประชุมใหญ่) ถือเป็นบรรทัดฐานการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลของศาลไทย ศาลได้วางหลักความรับผิดชอบของนิติบุคคลไว้ ๓ ประการ คือ บุคคลธรรมดาซึ่งเป็นผู้แทนนิติบุคคลได้แสดงเจตนา ซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ ผู้แทนนิติบุคคลได้แสดงเจตนาไปในทางดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำและอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป และผู้แทนของนิติบุคคลได้กระทำไปเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์ของการกระทำนั้น บุคคลที่จะถือว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคลที่จะถือเอาการกระทำและเจตนาของเขาเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั้น เช่น เป็น “ผู้จัดการ” “กรรมการผู้จัดการ” หรือ “หุ้นส่วนผู้จัดการ” เป็นต้น รวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้ ศาลฎีกาโดยที่ประชุมใหญ่ ได้ใช้แนวคิดจากทฤษฎีการสมมติ (Fiction theory) (นิติบุคคลเป็นผลแห่งการยอมรับรองโดยกฎหมาย) ตามที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หมวด ๒ ว่าด้วยเรื่องนิติบุคคลหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ศาลฎีกาได้นำมาตรา ๗๐ วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล” มาปรับใช้โดยถือว่า การแสดงความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยเจตนาของบุคคลธรรมดา คือผู้แทนนิติบุคคล จะเห็นได้ว่าจากการวางหลักในคำพิพากษาศาลฎีกานี้ถือเป็นการพัฒนา โดยศาลที่มีบทบาทสำคัญต่อการวางหลักความรับผิดชอบของนิติบุคคลเหมือนเช่นของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์(Common Law) ของประเทศอังกฤษ แม้ว่าศาลของอังกฤษจะใช้หลักทฤษฎีที่มีอยู่จริง (Organic Theory) ที่ถือว่านิติบุคคลเป็นนิติบุคคลที่มีอยู่จริง และมีสถานภาพแยกต่างจากบุคคลธรรมดาก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นทฤษฎีการสมมติหรือทฤษฎีที่มีอยู่จริง ย่อมมีแนวคิดตรงกันว่า การแสดงเจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคลอันเป็นหลักกฎหมายแพ่งมาใช้ในคดีอาญาด้วย โดยจะแตกต่างกับระบบ (Civil Law) ของประเทศฝรั่งเศส ในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสศาลจะใช้นิติวิธีของระบบซีวิลลอว์อย่างเคร่งครัด ศาลจะไม่พิพากษาลงโทษนิติบุคคล เว้นแต่จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบโดยชัดเจน ในระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ศาลมีหน้าที่ในการปรับใช้กฎหมายเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ในการสร้างกฎหมายเหมือนดังศาลในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) โดยทั้งนี้ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศส ได้กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลในแต่ละฐานความผิดไว้อย่างชัดเจนว่าความผิดฐานนี้ผู้กระทำจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล หรืออาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล ซึ่งแบบอย่างการบัญญัติกฎหมายของ

^{๒๕} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาศาลฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

ประเทศฝรั่งเศสเช่นนี้นั้นมีผลดีต่อผู้ใช้กฎหมาย ซึ่งจะทำให้ศาลสามารถพิจารณาพิพากษาตามกฎหมายที่มีบัญญัติไว้ได้โดยไม่ต้องตีความกฎหมายเหมือนเช่นของศาลไทย (ที่ตีความคำว่า “ผู้ใด” ตามประมวลกฎหมายอาญาให้หมายความรวมถึง “นิติบุคคล” ด้วย จากแนวคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ (ประชุมใหญ่) ดังกล่าวนำไปสู่บรรทัดฐานของการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาโดยเจตนาของนิติบุคคลในความผิดฐานอื่น ๆ ที่ศาลเห็นว่านิติบุคคลสามารถกระทำความผิดได้ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาได้ อันได้แก่

๒.๑.๑ ความผิดเกี่ยวกับการปกครอง (ความผิดต่อเจ้าพนักงาน) ความผิดฐานแจ้งความเท็จ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๓๗ และความผิดฐานแจ้งให้เจ้าพนักงานจัดข้อความเท็จในเอกสารมหาชน หรือเอกสารราชการ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๖๗ คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๐๗/๒๕๓๑^{๒๖} “บริษัทจำเลยที่ ๑ โดยจำเลยที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งเป็นกรรมการแจ้งความต่อเจ้าพนักงานที่ดิน ขออายัดที่ดินหลายโฉนดของโจทก์โดยอ้างว่าโจทก์เป็นลูกหนี้จำเลยทั้ง ๆ ที่ศาลฎีกาพิพากษาแจ้งว่าโจทก์มิได้เป็นลูกหนี้จำเลย จึงเป็นการกระทำโดยไม่สุจริตเพื่อให้เจ้าพนักงานที่ดินผู้กระทำการตามหน้าที่จัดข้อความเท็จลงในเอกสารราชการซึ่งมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้เป็นพยานหลักฐาน แม้ต่อมากรมที่ดินจะเห็นว่าจำเลยมิได้มีส่วนได้เสียจึงไม่รับอายัด ก็เป็นการกระทำโดยประการที่นำจะเกิดความเสียหายแก่โจทก์และประชาชนแล้ว จำเลยทั้งสามมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๓๗, ๒๖๗, ๘๓ การกระทำของนิติบุคคลย่อมแสดงให้เห็นปรากฏโดยการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลนั้น เมื่อจำเลยที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งเป็นกรรมการของบริษัทจำเลยที่ ๑ ได้ร่วมกันกระทำการเพื่อจำเลยที่ ๑ จำเลยที่ ๒ ที่ ๓ ก็ต้องร่วมรับผิดในการกระทำนั้นด้วย” ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดอาญาทั่วไปฐานแจ้งความเท็จโดยศาลได้ยึดถือว่า เจตนาของนิติบุคคล (จำเลยที่ ๑) ย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคล (จำเลยที่ ๒ และจำเลยที่ ๓) ตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ เมื่อจำเลยที่ ๒ และ ๓ ได้กระทำความผิดก็ถือได้ว่าการกระทำของจำเลยที่ ๒ และจำเลยที่ ๓ เป็นการกระทำของจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคล ถือได้ว่านิติบุคคลได้กระทำความผิดฐานแจ้งความเท็จนี้ด้วย

๒.๑.๒ ความผิดเกี่ยวกับการยุติธรรม ความผิดฐานฟ้องเท็จ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๗๕ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๘๘/๒๕๒๘ “ศาลอาจรองโทษนิติบุคคลในความผิดฐานฟ้องเท็จตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๗๕ ซึ่งมีทั้งโทษจำคุกและปรับโดยลงโทษปรับแต่เพียงสถานเดียวได้”

๒.๑.๓ ความผิดฐานเบิกความเท็จ ปลอมเอกสารสิทธิ์และตัวเงินและใช้เอกสารปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓, ๑๗๗, ๒๖๔, ๒๖๕, ๒๖๖ (๔) และมาตรา ๒๖๘ คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๔๖/๒๕๓๖ “เมื่อเช็คพิพาทเป็นเช็คที่จำเลยทั้งสองอ้างว่าโจทก์ส่งจ่ายเพื่อชำระหนี้ค่าขายสินค้าของจำเลยที่ ๑ ให้แก่จำเลยที่ ๑ และจำเลยทั้งสองโดยไม่มีอำนาจและมิได้รับความยินยอมจากโจทก์ได้จัดให้มีการเขียนวันที่ส่งจ่ายลงในเช็คนั้น เพื่อให้จำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลได้รับ

^{๒๖} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

ชำระหนี้อันอยู่ในวัตถุประสงค์ของจำเลยที่ ๑ ที่ได้จดทะเบียนไว้และเพื่อให้จำเลยที่ ๑ ได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น จึงเป็นการร่วมกันทำเอกสารปลอมขึ้นบางส่วนโดยการเติมข้อความในเอกสารสิทธิและตัวเงินที่แท้จริง เพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่าเป็นเอกสารแท้จริงที่โจทก์ทำขึ้น โดยประการที่น่าจะทำให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ จำเลยทั้งสองจึงมีความผิดฐานร่วมกันปลอมเอกสารสิทธิและตัวเงินตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓, ๒๐๔, ๒๖๕, ๒๖๖ (๔) เมื่อจำเลยทั้งสองนำเช็คปลอมไปเข้าบัญชีเพื่อเรียกเก็บเงิน จึงมีความผิดฐานร่วมกันใช้เอกสารสิทธิและตัวเงินปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓, ๒๖๘”

๒.๑.๔ ความผิดเกี่ยวกับการปลอมและการแปลง ความผิดฐานใช้เอกสารปลอมตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๖๘ คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๘๔/๒๕๐๘^{๒๗} “บิลซื้อเชื่อสินค้าต่าง ๆ รายนี้เป็นหลักฐานแห่งการก่อหนี้สินและสิทธิเรียกร้องจึงเป็นเอกสารสิทธิ ข้อความที่โจทก์หาว่าจำเลยปลอมนั้นเป็นการเปลี่ยนตัวผู้ซื้อหรือลูกหนี้ (ตามบิลซื้อเชื่อสินค้า) จากนายสมบุรณ์ เป็นนางคำ วงศาโรจน์ และจำเลยอ้างชื่อเป็นพยานในคดีแพ่ง (การเติมข้อความในเอกสารที่จำเลยทำขึ้นเอง แต่จำเลยหมดอำนาจที่จะเติมแล้ว) กรรมการดำเนินการกระทำไปเกี่ยวกับกิจการ ตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้ และเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น” ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๕๘๔/๒๕๐๘ ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลฐานใช้เอกสารปลอม โดยวินิจฉัยว่านิติบุคคลอาจรับผิดทางอาญาร่วมกับบุคคลธรรมดาซึ่งเป็นกรรมการดำเนินการของนิติบุคคลได้ ถ้าการกระทำผิดทางอาญานั้น กรรมการดำเนินการกระทำไปเกี่ยวกับกิจการ ตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่ได้จดทะเบียนไว้และเพื่อให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น ได้กำหนดโทษปรับแก่จำเลยซึ่งเป็นนิติบุคคล ทั้งนี้ ได้นำแนวการวินิจฉัยคดีตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ มาใช้เป็นแนวในการวินิจฉัยคดีนี้ คำพิพากษาฎีกา ๔๙๕๔/๒๕๓๓ “การที่จำเลยที่ ๒ นำบิลเงินสดซึ่งตนรู้อยู่ว่าเป็นเอกสารปลอมไปแสดงต่อกรมสรรพากรพร้อมกับให้ถ้อยคำประกอบ เพื่อขอเงินภาษีคืนจากกรมสรรพากร จนกรมสรรพากรคืนเงินภาษีอากรให้แก่จำเลยที่ ๑ ผู้มอบอำนาจให้จำเลยที่ ๒ ไปกระทำการดังกล่าว, การกระทำของจำเลยถือว่าเกิดความเสียหายแก่กรมสรรพากรแล้ว จำเลยที่ ๒ ต้องรับผิดฐานร่วมกับจำเลยที่ ๑ ใช้เอกสารปลอมด้วย สำหรับโทษปรับนิติบุคคลจะกักขังแทนเงินไม่ได้” ข้อสังเกตในคดีนี้ ศาลได้กล่าวไว้ว่า โทษปรับนิติบุคคลจะกักขังแทนเงินไม่ได้ เนื่องจากศาลเห็นว่าโดยสภาพของนิติบุคคลแล้วไม่เปิดช่องให้ลงโทษกักขังได้เหมือนอย่างผู้กระทำความผิดที่เป็นบุคคลธรรมดา ซึ่งในประเด็นเรื่องของโทษในความผิดนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรได้รับการแก้ไขให้มีความแตกต่างไปจากโทษที่ใช้ลงกับผู้กระทำความผิดที่เป็นบุคคลธรรมดาและควรกำหนดให้มีความชัดเจนและเหมาะสมกับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลและฎีกานี้ศาลได้ใช้แนวฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ มาวินิจฉัยคดีนี้ คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๔๓/๒๕๐๘ และ ๑๕๖๙/๒๕๑๗ เป็นเรื่องนิติบุคคลถูกฟ้องเป็นจำเลย ในความผิดฐานปลอมเอกสารและใช้เอกสารปลอม ตามมาตรา ๒๖๔, ๒๖๘ แม้ศาลฎีกาพิพากษาว่าการกระทำของนิติบุคคลไม่เป็นความผิดตามฟ้องก็ตาม เห็นได้ว่าแม้โดยสภาพของ

^{๒๗} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

นิติบุคคลมีความแตกต่างกับบุคคลธรรมดา นิติบุคคลเองก็สามารถถูกฟ้องในคดีความผิดฐานปลอมเอกสารและใช้เอกสารปลอม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๖๔, ๒๖๘ ได้เช่นกันและนิติบุคคลเองก็อาจมีความผิดฐานปลอมเอกสารและใช้เอกสารปลอมได้หากศาลได้วินิจฉัยแล้วเห็นว่านิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดตามฟ้องจริง

๒.๑.๕ ความผิดเกี่ยวกับการค้า ความผิดฐานใช้ชื่อทางการค้าของผู้อื่น ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๒ (๑) คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๓๑/๒๕๐๖ และคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๕๙๑/๒๕๑๓^{๒๘} ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดอาญาทั่วไปฐานทำลายชื่อเสียงทางการค้าของผู้อื่นโดยมิชอบ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในการพิจารณาพิพากษาคดีนี้ศาลฎีกาน่าจะได้ใช้หลักตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ เป็นแนวทางในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลดังกล่าว

๒.๑.๖ ความผิดฐานทำลายชื่อเสียงทางการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๗๒ คำพิพากษาฎีกา ๙๘๑/๒๕๐๘ ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดอาญาทั่วไปฐานทำลายชื่อเสียงทางการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๒ ในการพิจารณาพิพากษาคดีนี้ศาลฎีกาได้นำหลักจากคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ มาเป็นแนวทางในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในคดีนี้

๒.๑.๗ ความผิดฐานเลียนเครื่องหมายการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๔, ๒๗๕ คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ (ประชุมใหญ่) ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษจำเลยซึ่งเป็นนิติบุคคลในความผิดอาญาทั่วไปฐานเลียนเครื่องหมายการค้า ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๗๔, ๒๗๕ ซึ่งคำพิพากษาฎีกาในคดีนี้เป็นคำพิพากษาฎีกาที่มีความสำคัญอันถือได้ว่าเป็นแนวบรรทัดฐานในการใช้วินิจฉัยคดีที่นิติบุคคลกระทำความผิดโดยได้วางหลักไว้ชัดเจนว่า “เจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนานั้นก็ผูกพันนิติบุคคลและต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นนิติบุคคลจึงอาจมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำความผิดต้องมีเจตนารวมทั้งต้องรับโทษอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้ ซึ่งต้องพิจารณาตามลักษณะความผิดพฤติการณ์แห่งการกระทำและอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป” และคดีนี้ศาลก็ได้ถือว่าการกระทำของผู้จัดการห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลได้กระทำไปในอำนาจหน้าที่ทางการค้าอันเป็นวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ในทางการค้าของห้างหุ้นส่วน จึงถือได้ว่าเป็นเจตนาและการกระทำของห้างหุ้นส่วน ฉะนั้น ห้างหุ้นส่วนจึงต้องรับผิดทางอาญาในความผิดฐานเลียนเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นโดยมิชอบด้วย

๒.๑.๘ ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง ความผิดตามกฎหมายอาญา มาตรา ๖๖-๒๘๒ ความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามประกาศเพิ่มเติมกฎหมายอาญา พ.ศ.๒๕๖๘ คำพิพากษา

^{๒๘} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

ฎีกาที่ ๒๖๕/๒๔๗๓^{๒๕} และคำพิพากษาฎีกาที่ ๙๕๒/๒๔๗๔ ศาลฎีกาได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ในความผิดฐานหมิ่นประมาท ซึ่งจะเห็นได้จากทั้งสองคดีว่าศาลได้ยอมรับว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ โดยศาลได้พิพากษาให้นิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดฐานหมิ่นประมาทซึ่งนับได้ว่า ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั้นมีมานานแล้ว แต่ถึงความรับผิดชอบทางอาญาจะนิติบุคคล จะมีมานานแล้วก็ตามแต่ก็ยังเห็นได้ว่าบทบัญญัติที่กำหนดเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลยังไม่ได้มีการพัฒนาหรือปรับปรุงให้มีความชัดเจนเพียงพอจึงทำให้การวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลยังคงมีปัญหามาจนถึงปัจจุบันนี้

๒.๑.๙ ความรับผิดชอบหมิ่นประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๖, ๓๒๘, ๓๒๙ คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๓๙/๒๕๓๒ คดีนี้นิติบุคคลได้ถูกฟ้องให้รับผิดชอบในความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๘ แต่ศาลได้พิจารณาแล้วเห็นว่า นิติบุคคลไม่ได้กระทำการใดอันน่าจะทำให้โจทก์เสียชื่อเสียงหรือถูกดูหมิ่นการกระทำของจำเลยแต่อย่างใด การกระทำของนิติบุคคลดังกล่าวจึงไม่เป็นความผิดและไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานนี้ จึงเห็นได้ว่านิติบุคคลอาจถูกฟ้องและมีความรับผิดชอบในความผิดฐานหมิ่นประมาทได้ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖๕/๒๔๗๓ และ ๙๕๒/๒๔๗๔ ที่เคยพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานหมิ่นประมาทมาแล้ว

๒.๑.๑๐ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๙๓/๒๕๐๗๓๐ “โจทก์ฟ้องห้างหุ้นส่วนจำกัดจำเลย ที่ ๑ โดยจำเลยที่ ๒ เป็นผู้จัดการกับจำเลยที่ ๒ ที่ ๓ ร่วมกันฉ้อโกงโดยหลอกลวงโจทก์ให้ทำสัญญาเช่าซื้อตัวรถยนต์จากจำเลยที่ ๑ โจทก์หลงเชื่อลงนามสัญญาเช่าซื้อและได้ต่อตัวถึงรถยนต์นั้นขึ้น ต่อมาจำเลยที่ ๑ ที่ ๒ ร่วมกันลักลอบนำตัวรถซึ่งโจทก์เป็นเจ้าของตัวถังรถ ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้องโจทก์ฎีกาขอให้ลงโทษจำเลยที่ ๒ ฐานลักทรัพย์ ดังนี้กรณีจึงเป็นเรื่องเอาสังหาริมทรัพย์ของบุคคลหลายคนมารวมเข้ากันเป็นรถยนต์ชนิดมีตัวถังเป็นส่วนควบ ซึ่งตัวรถยนต์ของผู้ให้เช่าซื้ออาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินประเภทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๐๑๒ วรรคหลัง ผู้ให้เช่าซื้อซึ่งเป็นเจ้าของตัวรถยนต์จึงเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่รวมเข้ากันแต่ผู้เดียว โจทก์หาใช่เป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไม่ เมื่อผู้ให้เช่าซื้อเอารถยนต์นั้นไปจึงหาใช่เป็นการเอาทรัพย์สินที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปไม่ จึงไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์เกิดขึ้น” ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๙๓/๒๕๐๗ ในคดีนี้นิติบุคคลถูกฟ้องให้รับผิดชอบฐานลักทรัพย์ ตามประมวลกฎหมายอาญา แต่จากคดีดังกล่าวศาลได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการกระทำของนิติบุคคลมิใช่เป็นความผิดฐานลักทรัพย์ นิติบุคคลจึงไม่มีความรับผิดชอบอาญา และไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานดังกล่าว จากคดีนี้จะเห็นได้ว่านิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบฐานลักทรัพย์ได้เช่นเดียวกันกับบุคคลธรรมดาซึ่งการกระทำของนิติบุคคลก็จะต้องแสดงออกโดยผ่านการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลนั่นเอง

^{๒๕} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

^{๒๖} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐).

๒.๑.๑๑ ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔๓ คำพิพากษาฎีกาที่ ๙๗/๒๕๑๘ “จำเลยที่ ๑ เป็นกรรมการบริษัทจำเลยที่ ๒ ได้จัดสรรที่ดินในนามของจำเลยที่ ๒ ให้ประชาชนเช่าซื้อ แต่ที่ดินนั้นมีใช้ที่ดินที่จำเลยที่ ๒ มีกรรมสิทธิ์ตามที่จำเลยโฆษณาชี้ชวนแก่ประชาชน และจำเลยไม่สามารถจะโอนขายที่ดินนั้นได้ การกระทำของจำเลยจึงเป็นการหลอกลวงโดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จแก่ประชาชนโดยเจตนาทุจริต ผู้เสียหายทำสัญญาเช่าซื้อกับบริษัทจำเลยที่ ๒ ได้ชำระเงินผ่อนไปบ้างแล้วบริษัทจำเลยที่ ๒ ก็ปิดที่ทำการไม่มีคนมาทำงานแม้จะได้ความว่ามีผู้สั่งจองโดยยังไม่ชำระเงินรวม ๑๐ ราย มีผู้ซื้อที่ดินเพียง ๒ รายคือ อ. กับผู้เสียหายและมีแต่ผู้เสียหายเพียงรายเดียวที่ร้องทุกข์ให้ดำเนินคดีแก่จำเลยการกระทำของจำเลยก็เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔๓” คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๖๑๒-๑๖๑๓/๒๕๑๘ “ผู้จัดการบริษัทจำกัดโฆษณาให้คนสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสียค่าบริการคนละ ๒๐๐ บาท สมทบทุนอีก ๓๐๐ บาท มีสิทธิกู้เงินได้คนละ ๒,๕๐๐ บาท แสดงว่าไม่พอให้สมาชิกกู้ได้ทั่วตามสิทธิของสมาชิกเป็นแผนการฉ้อโกงประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๔๓ ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกเป็นผู้เสียหาย ผู้แทนนิติบุคคลที่ลงมือกระทำ ถ้ามีใช้ความผิดเฉพาะตัวนิติบุคคลต้องมีความผิดด้วย”

๒.๑.๑๒ ความผิดลหุโทษ ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖๘ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๘-๓๗๙/๒๕๑๗^{๑๑} “นายอำเภอมีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๔๕๗ มาตรา ๑๑๘ ประกอบกับพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๙๕ มาตรา ๔๐ วรรคสาม ที่จะต้องตรวจตราและจัดการรักษาทางบกทางน้ำให้ไปมาสะดวกตามที่จะเป็นไปได้ตามฤดูกาล ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวทางจังหวัดจึงประกาศห้ามรถยนต์รับส่งผู้โดยสารวิ่งในทางหลวงชนบทสายที่เป็นมูลเหตุ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตทั้งนี้เพื่อตรวจตราและจัดการรักษาทางบกสายนี้ให้ไปมาได้ทุกฤดูกาลแม้จะยังอยู่ระหว่างการก่อสร้างก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดแก่ผู้โดยสารอันวายความสะดวกในการก่อสร้างให้เสร็จโดยเร็วและเป็นการชั่วคราวจนกว่ากรมขนส่งทางบกจะประกาศเป็นเส้นทางเพื่อดำเนินการตามกฎหมายขนส่งต่อไปเท่านั้น จำเลยที่ ๑ และบริษัท น. ขออนุญาตคณะกรรมการที่จังหวัดแต่งตั้งขึ้นอนุญาตให้บริษัท น. เดินรับส่งคนโดยสารได้แต่ผู้เดียว จำเลยที่ ๑ ก็ไม่เชื่อฟัง นายอำเภอจึงมีคำสั่งห้ามรถจำเลย จำเลยก็ยังฝ่าฝืนจึงเป็นการจงใจขัดคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖๘ จำเลยที่ ๑ เป็นนิติบุคคลแสดงเจตนาออกโดย ส. จำเลยซึ่งเป็นผู้จัดการ และ ท. กับ ด. จำเลย ซึ่งเป็นคนขับผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของ ส. จำเลยถือได้ว่าเป็นการร่วมกันกระทำผิด” ตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๘-๓๗๙/๒๕๑๗ ศาลได้พิพากษาลงโทษจำเลยที่ ๑ ในความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖๘ ซึ่งศาลเห็นว่าการกระทำของนิติบุคคลย่อมแสดงเจตนาออกโดย ส. ท. และ ด. ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้น การกระทำของผู้แทนของนิติบุคคลจึงผูกพันนิติบุคคลตามนัยแห่งคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖

^{๑๑} เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)

๒.๒ ความรับผิดชอบของนิติบุคคลซึ่งได้กระทำโดยเจตนา

เหตุผลความจำเป็นที่ศึกษาวิเคราะห์คำพิพากษาฎีกาในการวินิจฉัยความรับผิดชอบของนิติบุคคลเพื่อจะได้กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบหรือประมวลฐานความผิดของนิติบุคคล ซึ่งได้กระทำโดยเจตนา นั้นว่านิติบุคคลสามารถกระทำความผิดและถูกลงโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญาในความผิดอะไรได้บ้าง ทั้งนี้เนื่องจากประมวลกฎหมายอาญามีได้บัญญัติความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจนหรือแยกออกจากความผิดและโทษของบุคคลธรรมดา ตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งการลงโทษนิติบุคคลในการกระทำความผิดอาญาโดยเจตนา ตามประมวลกฎหมายอาญามีมานานแล้วทั้ง ๆ ที่ในประมวลกฎหมายอาญายังไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดความรับผิดชอบของนิติบุคคลไว้ชัดเจน แต่ศาลก็ได้อาศัยการตีความคิดว่า “ผู้ใด” ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาให้หมายรวมไปถึงผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลด้วยโดยเป็นกรณีที่ศาลได้นำหลักกฎหมายแห่งมาขยายความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและทำให้นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดอาญาทั่วไปได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาเป็นกรณี ๆ ไป และจวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาให้มีความชัดเจนขึ้นกว่าที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันนี้แต่ประการใด บทลงโทษนิติบุคคลในความผิดที่นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดโดยเจตนาได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา ตามประมวลกฎหมายอาญาจะเห็นได้ว่า เป็นบทกำหนดโทษมีทั้งโทษจำคุก โทษปรับหรือโทษจำคุกและปรับ ซึ่งบางครั้งในความผิดที่มีทั้งโทษจำคุกและปรับ ศาลได้ใช้ดุลยพินิจศาลในการลงโทษเท่าที่สภาพเปิดช่องให้กระทำได้คือลงโทษปรับเท่านั้น นอกจากนี้จะขัดกับหลักการใช้ดุลยพินิจของศาลในการลงโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๐ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วการไปปะปนกับโทษบุคคลธรรมดา อาจเกิดความไม่เหมาะสม เมื่อพิจารณาถึงโทษในแต่ละฐานความผิดแล้วจะเห็นได้ว่าโทษในแต่ละฐานความผิดล้วนเป็นโทษที่มีความเหมาะสมสำหรับการลงโทษบุคคลธรรมดา หากจะนำโทษที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาลงโทษนิติบุคคลก็อาจจะไม่มีความร้ายแรงพอและอาจจะไม่มีผลยับยั้งการกระทำความผิดของนิติบุคคล โทษปรับตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาที่นิติบุคคลได้รับนั้นมีอัตราที่เท่ากับโทษปรับที่ใช้กับบุคคลธรรมดา ซึ่งถือได้ว่าโทษปรับที่ใช้ลงโทษนิติบุคคลยังมีจำนวนไม่สูงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศฝรั่งเศสที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil law) บทบัญญัติที่มีไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสจะมีความแตกต่างจากบทบัญญัติจากบทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของไทย ศาลจะใช้วิธีวิธีของระบบซีวิลลอว์อย่างเคร่งครัด ศาลจะไม่พิพากษาลงโทษนิติบุคคลทางอาญาเว้นแต่จะมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบโดยชัดแจ้ง กล่าวคือ มีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลในแต่ละฐานความผิดไว้อย่างชัดเจนว่าความผิดฐานนี้ผู้กระทำผิดจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลหรืออาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล โทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลกับโทษที่ใช้ลงแก่บุคคลธรรมดามีอัตราโทษที่ไม่เท่ากันโทษที่ใช้ลงแก่นิติบุคคลจะมีอัตราโทษที่สูงกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับหรือแม้แต่ของประเทศอังกฤษซึ่งมีความรับผิดชอบทางอาญาอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ ความรับผิดชอบตามกฎหมายคอมมอนลอว์ และความรับผิดชอบตามกฎหมายลายลักษณ์อักษร ซึ่งความรับผิดชอบตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรฝ่ายนิติบัญญัติยังได้มีการออกพระราชบัญญัติสำหรับใช้ในการแปลพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีโทษทางอาญา ดังเช่นพระราชบัญญัติการตีความ ๑๘๘๘ ซึ่งในมาตรา ๒(๑) แห่งพระราชบัญญัติการตีความดังกล่าวได้บัญญัติ “ในการแปลพระราชบัญญัติต่าง ๆ ซึ่งมี

โทษทางอาญา คำว่า “บุคคล” ในพระราชบัญญัตินั้น ให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย แต่ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยไม่ได้มีการบัญญัติคำว่า “ผู้ใด” ให้หมายรวมถึงนิติบุคคลด้วย

การบัญญัติบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและการกำหนดโทษที่จะลงแก่นิติบุคคล ตามกฎหมายอาญาฝรั่งเศสดังกล่าวนั้นถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการที่จะนำแนวทางการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวมาปรับใช้กับการบัญญัติกฎหมายในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทย การพิจารณาคดีของศาลก็จะได้เป็นไปตามบทบัญญัติที่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถูกต้องตามนิติวิธีของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่ยึดการพิจารณาตัดสินคดีจากบทบัญญัติลายลักษณ์อักษรที่มีบัญญัติอยู่ในขณะนั้นเป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาถึงโทษความผิดบางฐานที่มีโทษแต่เฉพาะประหารชีวิตหรือโทษจำคุกในประมวลกฎหมายอาญา เช่น มาตรา ๒๘๘ ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นนิติบุคคลไม่สามารถที่จะกระทำความผิดฐานนี้ได้ หรือเมื่อพิจารณาถึงข้อจำกัดสิทธิบางประการของนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๖๗ ที่บัญญัติว่า “นิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดา” ตัวอย่างที่จะเห็นได้ชัดในเรื่องนี้ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งนิติบุคคลไม่อาจเป็นโจทก์หรือจำเลยในคดีความผิดดังกล่าวได้ เป็นต้น หลังจากที่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ความรับผิดของนิติบุคคลโดยเจตนา ตามประมวลกฎหมายอาญาว่า นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดฐานใดได้บ้าง สำหรับในเรื่องความผิดฐานกระทำโดยประมาท^{๑๒} ก็ได้มีคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยไว้เช่นกัน ดังปรากฏในคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗ เป็นการตัดสินให้นิติบุคคลรับผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗^{๑๓} รยยนต์บรรทุกก๊าซคันหมายเลขทะเบียน ๗๑-๐๔๒๕ กรุงเทพมหานคร เป็นของจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด มีจำเลยที่ ๒ เป็นกรรมการผู้จัดการ ในวันเวลาและสถานที่เกิดเหตุตามฟ้องนายสุทนต์ ผักแคเล็ก ลูกจ้างของจำเลยที่ ๑ ได้ขับรถยนต์บรรทุกก๊าซคันดังกล่าวเพื่อนำก๊าซปิโตรเลียมเหลว (แอล.พี.จี) ไปส่งให้แก่ลูกค้า และได้เกิดเหตุพลิกคว่ำทำให้เกิดเพลิงไหม้ทรัพย์สินของผู้อื่น และบุคคลอื่นถึงแก่ความตายได้รับอันตรายสาหัสและได้รับอันตรายแก่กายเป็นจำนวนมาก ศาลชั้นต้นพิพากษาลงโทษจำเลยทั้งสองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ ซึ่งเป็นกฎหมายบทที่มีโทษหนักที่สุดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๙๐ ให้ลงโทษจำเลยที่ ๑ ปรับ ๒๐,๐๐๐ บาท จำเลยที่ ๒ จำคุก ๕ ปี ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน และศาลฎีกาได้พิพากษาแก้เป็นว่า ให้ลงโทษจำคุกจำเลยที่ ๒ มีกำหนดระยะเวลา ๒ ปีและปรับ ๒๐,๐๐๐ บาท ส่วนโทษจำคุกให้รอการลงโทษไว้มีกำหนด ๓ ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๖”

^{๑๒} ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๙ “บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาท.....

กระทำโดยประมาท ได้แก่กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนาแต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่”

^{๑๓} ประสิทธิ์ โฆวิทโลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓), หน้า ๑๗๘.

๒.๓ การวินิจฉัยความรับผิดชอบของนิติบุคคลซึ่งได้กระทำโดยประมาท

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗ ศาลชั้นต้นพิจารณาแล้วพิพากษาว่า จำเลยทั้งสองมีความผิดตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๔ ข้อ ๓ (๒), ๖, ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๒๕, ๒๙๑, ๓๐๐ เป็นการกระทำความผิดต่อกฎหมายหลายบท ให้ลงโทษจำเลยทั้งสองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ ซึ่งเป็นกฎหมายบทที่มีโทษหนักที่สุด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๙๐ ให้ลงโทษจำเลยที่ ๑ (บริษัทอุตสาหกรรมแก๊สสยาม จำกัด) ปรับสองหมื่นบาท จำเลยที่ ๒ จำคุกห้าปี ถ้าจำเลยที่ ๑ ไม่ชำระค่าปรับ ให้บังคับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙

จำเลยทั้งสองอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

จำเลยทั้งสองฎีกา โดยผู้พิพากษาผู้พิจารณาและลงชื่อในคำพิพากษาศาลชั้นต้นอนุญาตให้ฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง

ศาลฎีกาตรวจสอบจำนวน ประชุมปรึกษาแล้ว ทางพิจารณา โจทก์นำสืบว่า ผู้ประกอบกิจการบรรจุก๊าซที่ใช้รถยนต์บรรทุกเป็นยานพาหนะต้องได้รับอนุญาตจากกรมทะเบียนการค้า กระทรวงพาณิชย์ ให้เป็นผู้ประกอบการค้าน้ำมันเชื้อเพลิง ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการขนส่งจากกรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม และจะต้องยื่นคำขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการบรรจุก๊าซต่อกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย โดยยื่นคำขอพร้อมแบบแปลนรถยนต์บรรทุกก๊าซที่แสดงการติดตั้งถังบรรจุก๊าซกับตัวรถและอุปกรณ์ความปลอดภัยตามที่กำหนดในกฎกระทรวงและประกาศกรมโยธาธิการที่ออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) เรื่อง การบรรจุก๊าซปิโตรเลียมเหลว เมื่อกรมโยธาธิการตรวจสอบคำขอและแบบแปลนเห็นว่า ถูกต้องตามมาตรฐานความปลอดภัยมีอุปกรณ์ถูกต้องตามที่กำหนดในกฎกระทรวงแล้ว จะอนุญาตให้ผู้ขอดำเนินการติดตั้งถังบรรจุก๊าซให้เป็นไปตามแบบแปลนที่ยื่น ผู้ขอจะต้องส่งรถยนต์บรรทุกก๊าซนั้นให้กรมโยธาธิการตรวจสอบถึงบรรจุก๊าซและอุปกรณ์ด้วย ถ้าถูกต้องจึงจะออกไปอนุญาตให้ประกอบกิจการบรรจุก๊าซได้ ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตจากกรมโยธาธิการแล้วจะต้องนำรถยนต์บรรทุกก๊าซนั้นมาให้ตรวจสอบทุกปีเพื่อขอต่ออายุใบอนุญาต กรมโยธาธิการจะต้องตรวจสอบถึงบรรจุก๊าซระบบการติดตั้งถังบรรจุก๊าซซึ่งได้ติดตั้งและใช้งานไปแล้ว ว่ายังมีความมั่นคงแข็งแรงได้มาตรฐานเหมือนเดิมหรือไม่ มีส่วนที่สึกหรอไปจากเดิมหรือไม่ ถ้าไม่มีความปลอดภัย จะให้ผู้ขอต่อใบอนุญาตปรับปรุงแก้ไขเสียใหม่ ก่อนที่จะต่ออายุใบอนุญาตให้ ทั้งนี้ การตรวจสอบแบบแปลนที่ยื่นพร้อมคำขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการบรรจุก๊าซ การตรวจสอบรถยนต์บรรทุกก๊าซที่ประกอบแล้ว และการทดสอบถึงบรรจุก๊าซ กรมโยธาธิการจะตรวจสอบให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙), กฎกระทรวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๔ และประกาศกรมโยธาธิการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการติดตั้งขนส่งก๊าซและลักษณะและส่วนประกอบภายในถังขนส่งก๊าซ ซึ่งให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๒๙ เป็นต้นไป สำหรับยานพาหนะขนส่งก๊าซทางบกที่ได้ติดตั้งถังขนส่งก๊าซไว้แล้วก่อนกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๙ ออกตามความประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๑๔ ใช้บังคับ และมีการติดตั้งถังขนส่งก๊าซและลักษณะและส่วนประกอบภายในถังขนส่งก๊าซไม่เป็นไปตามประกาศนี้ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามประกาศนี้ภายในสามร้อยหกสิบห้าวันนับแต่วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๒๙ ซึ่งเป็นวันที่กฎกระทรวง

ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) ใช้บังคับ จำเลยที่ ๑ เป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด มีวัตถุประสงค์ในการประกอบกิจการขนส่งทางบก ทำการค้าก๊าซปิโตรเลียมเหลว ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมทุกชนิด ประกอบกิจการโรงงานอัดบรรจุก๊าซหุงต้ม การบริการรับอัดบรรจุก๊าซหุงต้ม ขณะเกิดเหตุคดีนี้ มีจำเลยที่ ๒, นางพัชรา วีรบรรพพงศ์, นายสายัณห์ คู่เพชรเจริญ และนายสมยศ สุวรรณมานนท์ เป็นกรรมการ จำเลยที่ ๒ ลงลายมือชื่อร่วมกับกรรมการอื่นอีกหนึ่งคนกระทำการแทนจำเลยที่ ๑ ได้ เมื่อปี ๒๕๒๖ จำเลยที่ ๑ ได้จดทะเบียนรับโอนรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุ หมายเลขทะเบียน ๗๑-๐๔๑๕ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นรถยนต์บรรทุกทุกเกลือ ติดตั้งถังบรรจุก๊าซสองถัง จากห้างหุ้นส่วนจำกัดวัฒนาแก๊ส และขออนุญาตประกอบการขนส่งด้วยรถยนต์คันนี้แล้ว เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๓๓ เวลาประมาณ ๒๒ นาฬิกา นายสุทัศน์ ฝึกแคเล็ก ลูกจ้างของจำเลยที่ ๑ ขับรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุลงจากทางด่วนมาที่ถนนเพชรบุรีด้วยความเร็วเพื่อเร่งให้พ้นสัญญาณไฟจราจรที่กำลังจะเปลี่ยนเป็นสัญญาณไฟแดง นายสุทัศน์เลี้ยวรถไปทางด้านขวามุ่งหน้าจะไปสี่แยกมักกะสัน แต่รถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุพลิกตะแคงครูดไปกับพื้นถนนจนถึงหน้าอาคารหอพักริมถนนเพชรบุรี ถังบรรจุก๊าซสองถังหลุดออกจากตัวรถ ก๊าซปิโตรเลียมเหลว (แอล.พี.จี.) ที่บรรทุกมารั่วแผ่กระจายเป็นบริเวณกว้าง แล้วระเบิดเกิดเพลิงลุกไหม้ นายสุทัศน์ถึงแก่ความตายในรถ เพลิงลุกลามไหม้บ้านเรือนในชุมชนแออัดซึ่งอยู่ด้านซ้ายของถนนเพชรบุรีเสียหายไหม้ตึกแถวด้านซ้ายและขวาของถนนเพชรบุรีจำนวนห้าสิบเอ็ดห้อง รถยนต์และรถจักรยานยนต์ซึ่งจอดอยู่ในถนนเพชรบุรีตั้งแต่แยกทางด่วนถึงแยกถนนวิบูลย์เสียหายประมาณหกสิบเจ็ดคัน และจากเพลิงไหม้ดังกล่าวเป็นเหตุให้มีบุคคลถึงแก่ความตายแปดสิบแปดคน ได้รับอันตรายสาหัสสี่สิบสี่คน ได้รับอันตรายแก่กายสิบสองคน ค่าเสียหายรวมเป็นเงินสองร้อยสี่ล้านเก้าแสนสองหมื่นหกพันสองร้อยแปดสิบสองบาท นายชูชาติ สุทธิพันธ์ ผู้อำนวยการกองควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิงและก๊าซ (ตำแหน่งขณะเกิดเหตุ) กรมโยธาธิการ ได้ตรวจรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซในที่เกิดเหตุ ปรากฏว่า ถังบรรจุก๊าซขนาดความจุสามพันเจ็ดร้อยเจ็ดสิบลิตรทั้งสองถังหลุดออกมาอยู่ห่างจากตัวรถสองเมตรเศษ ถังบรรจุก๊าซทั้งสองถังมีข้อความภาษาอังกฤษระบุว่า เป็นถังที่ใช้สำหรับติดตั้งบนพื้นดิน ซึ่งจะนำมาติดตั้งบนรถยนต์ไม่ได้ ตามกฎกระทรวงที่ออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) และประกาศกรมโยธาธิการ เพราะถังบรรจุก๊าซที่ติดตั้งบนพื้นดินไม่ต้องรับแรงกระแทกของยานพาหนะที่แล่นไปมา ส่วนถังบรรจุก๊าซที่จะใช้ติดตั้งบนรถยนต์จะต้องผ่านกรรมวิธีทางความร้อนซึ่งจะทำให้ตะเข็บเชื่อมของถังบรรจุก๊าซไม่มีรอยร้าว รุพ-run หรือรอยแตก รถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุตั้งถังบรรจุก๊าซโดยใช้แผ่นเหล็กสามเส้นรัดถังบรรจุก๊าซเข้ากับตัวรถ แผ่นเหล็กสามเส้นนั้นขาดหลุดจากตัวรถ ถังบรรจุก๊าซจึงหลุดจากโครงของรถ และถังบรรจุก๊าซทั้งสองไม่ได้ติดตั้งลึ้นควบคุมการไหลที่บริเวณถังบรรจุก๊าซต่อกับท่อจ่ายก๊าซเพื่อทำหน้าที่ปิดไม่ให้ก๊าซออกจากถังในกรณีที่ก๊าซไหลออกจากถังในอัตรามากกว่าปกติ เช่น กรณีเกิดอุบัติเหตุท่อจ่ายก๊าซหัก เป็นการไม่ถูกต้องตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) ข้อ ๕๑ และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ข้อ ๑๗ หลังเกิดเหตุ พันตำรวจโท อนุชัย เล็กบำรุง พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจนครบาลพญาไท เรียกจำเลยที่ ๒ มาสอบคำให้การในฐานะพยาน จำเลยที่ ๒ ระบุว่า เป็นกรรมการผู้จัดการบริษัทจำเลยที่ ๑ แต่อ้างว่า จำเลยที่ ๑ ขายรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุให้นายอนุรัตน์ แซ่ฮ้อ ไปแล้ว และนายสุทัศน์ คนขับรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุ เคยเป็นพนักงานของจำเลยที่ ๑ แต่ลาออกไปก่อนเกิดเหตุ พันตำรวจโท อนุชัย ตรวจสอบหลักฐานแล้วปรากฏว่า จำเลยที่ ๑ เคยมอบอำนาจให้นายอนุรัตน์ ในฐานะ

พนักงานของจำเลยที่ ๑ รับเงินจากกองทุนน้ำมันเชื้อเพลิง กระทรวงพาณิชย์, ก่อนเกิดเหตุสามวัน นายสุทัศน์ยังขับรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุให้จำเลยที่ ๑, ก่อนเกิดเหตุหนึ่งวัน รถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุยังใช้บรรทุกก๊าซไปส่งในนามของจำเลยที่ ๑ และวันเกิดเหตุ ได้บรรทุกก๊าซจะไปส่งที่เขตห้วยขวาง

จำเลยทั้งสองนำสืบว่า ขณะเกิดเหตุ จำเลยที่ ๒ เป็นกรรมการผู้จัดการ นายস্যนต์ คู่เพชรเจริญ เป็นรองกรรมการผู้จัดการของจำเลยที่ ๑ ประกอบกิจการค้าก๊าซแอล.พี.จี. และน้ำมันดีเซล มีคลังเก็บก๊าซ และน้ำมันดีเซลที่ถนนสาธุประดิษฐ์ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร จำเลยที่ ๒ เป็นหัวหน้าผู้บริหารงานของจำเลยที่ ๑ ซึ่งแบ่งเป็นห้าฝ่าย จำเลยที่ ๒ ทำหน้าที่ดูแลด้านการเงินให้มีเงินพอใช้หมุนเวียน ติดต่อกับสถาบันการเงิน และแก้ปัญหาของจำเลยที่ ๑ ที่เป็นปัญหาใหญ่ ส่วนปัญหาเล็กน้อย หัวหน้าฝ่ายแต่ละฝ่ายจะเป็นผู้แก้ปัญหา ขณะเกิดเหตุ ฝ่ายเทคนิคปฏิบัติการมีนายเชาว์ เอมะสิทธิ์ เป็นผู้จัดการทำหน้าที่ดูแลและซ่อมแซมรถยนต์บรรทุกก๊าซ ดูแลคลังเก็บก๊าซและน้ำมันดีเซล รถยนต์บรรทุกก๊าซจะจอดอยู่ที่คลังเก็บก๊าซ ผู้จัดการคลังจะเป็นผู้สั่งการให้รถยนต์บรรทุกก๊าซไปส่งลูกค้า ขณะเกิดเหตุ จำเลยที่ ๑ มีรถยนต์บรรทุกก๊าซห้าสิบคัน ได้รับอนุญาตจากกรมการขนส่งทางบกและกรมโยธาธิการแล้วประมาณสี่สิบคัน อีกสิบคันเป็นรถยนต์บรรทุกก๊าซที่ซื้อใหม่ จำเลยที่ ๒ ไม่มีหน้าที่สั่งใช้รถยนต์บรรทุกก๊าซ ไม่มีหน้าที่ติดตั้งหรือตรวจสอบอุปกรณ์รถยนต์บรรทุกก๊าซ รถยนต์บรรทุกก๊าซชนิดสองถังของจำเลยที่ ๑ จะยึดถังบรรจุก๊าซกับตัวรถสองแบบ คือ ยึดฐานของถังกับตัวรถด้วยสลักเกลียว หรือใช้สลักเกลียวยึดขาที่ฐานของถังบรรจุก๊าซ และมีสายรัดรูดถังติดกับตัวรถ โดยมีเกลียวแรงเพื่อให้สายรัดตึง มีการติดตั้งอุปกรณ์ที่สำคัญ คือ ลิ้นควบคุมการไหลถึงละหนึ่งอันที่ด้านล่างของถังบรรจุก๊าซ ฝ่ายธุรการและบุคคลมีหน้าที่ขออนุญาตใช้รถยนต์บรรทุกก๊าซ ระหว่างเกิดเหตุ มีนายชูชาติ วีระเสรีฐนิม เป็นผู้จัดการฝ่าย เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๓๐ นายชูชาติยื่นคำขอต่อกรมโยธาธิการสองครั้ง ครั้งแรกขออนุญาตใช้รถยนต์บรรทุกก๊าซยี่สิบหกคัน ครั้งที่สองอีกหกคัน เจ้าหน้าที่กรมโยธาธิการมาตรวจสอบหลายครั้งจนถึงเดือนสิงหาคม ๒๕๓๐ ตรวจสอบสภาพรถได้เพียงยี่สิบสองคัน เป็นรถยนต์บรรทุกก๊าซตามคำขอแรกยี่สิบคัน กรมโยธาธิการจะพิจารณาออกใบอนุญาตให้รถยนต์บรรทุกก๊าซที่ขอใบอนุญาตในครั้งเดียวกันพร้อมกัน เจ้าหน้าที่กรมโยธาธิการจึงแนะนำให้ถอนคำขอเฉพาะรถยนต์บรรทุกก๊าซที่ยังไม่ได้ตรวจสอบสภาพเพื่อออกใบอนุญาตให้รถยนต์บรรทุกก๊าซที่ตรวจสอบสภาพแล้ว นายชูชาติจึงถอนคำขอเฉพาะรถยนต์บรรทุกก๊าซที่ยังไม่ได้ตรวจสอบสภาพทั้งสิบคันแล้วเตรียมเอกสารเพื่อยื่นขออนุญาตให้เป็นรายโดยให้พนักงานในฝ่ายนำไปยื่นต่อกรมโยธาธิการ แต่ปรากฏว่าพนักงานยื่นคำขอต่อกรมโยธาธิการเพียงสี่คัน อีกหกคันซึ่งรวมรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุด้วยพนักงานหลงลืม นายชูชาติเพิ่งตรวจพบหลังเกิดเหตุแล้ว จำเลยที่ ๑ ซื้อรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุมาใช้โดยไม่ปรากฏว่า เคยเกิดเหตุการณ์ก๊าซรั่วหรือเกิดอุบัติเหตุ นายอนูรัตน์ แซ่ฮ้อ เป็นเพื่อนของจำเลยที่ ๒ และเคยเป็นพนักงานของจำเลยที่ ๑ เมื่อประมาณสิบปีมาแล้ว นายอนูรัตน์ทำงานได้หนึ่งถึงสองปีก็ลาออก ก่อนเกิดเหตุ นายอนูรัตน์ประกอบอาชีพค้าที่ดิน เมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๓๓ นายอนูรัตน์ซื้อรถยนต์บรรทุกก๊าซของจำเลยที่ ๑ รวมสองคัน ทั้งรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุในราคาสามแสนบาท แต่ชำระราคาเพียงหนึ่งแสนบาท จึงยังไม่ได้โอนทะเบียนรถให้ จำเลยที่ ๒ ตกลงให้นายอนูรัตน์รับจ้างจำเลยที่ ๑ บรรทุกก๊าซแล้วหักเงินค่าจ้างผ่อนชำระราคา นายตัน ผักแคเล็ก เป็นญาติของนายอนูรัตน์และเป็นพนักงานขับรถของจำเลยที่ ๑ ในวันเกิดเหตุ เมื่อเลิกงานแล้ว นายสุทัศน์รับจ้างนายอนูรัตน์ขับรถบรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุ จำเลยที่ ๒ แจ้งต่อพนักงานสอบสวนว่า จำเลยที่ ๑ จะรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น เพราะเจ้าพนักงานตำรวจ

บอกว่า มีกฎหมายระบุว่า ผู้ได้รับอนุญาตให้ประกอบการขนส่งจะต้องรับผิดชอบในความเสียหาย และ จำเลยที่ ๒ เห็นว่า นายอนุรัตน์จะไม่มีความสามารถชดเชยค่าเสียหายจำนวนมากเช่นนี้ ตั้งแต่เกิดเหตุจนถึง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ จำเลยที่ ๑ ได้จ่ายเงินช่วยเหลือผู้ประสบภัยไปแล้วห้าสิบล้านบาทเศษ

พิเคราะห์แล้ว ข้อเท็จจริงที่ศาลล่างทั้งสองฟังมาและจำเลยทั้งสองมีได้ฎีกาโต้เถียงรับฟังเป็นยุติได้ว่า รถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันหมายเลขทะเบียน ๗๑-๐๔๑๕ กรุงเทพมหานคร เป็นของจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด มีจำเลยที่ ๒ เป็นกรรมการผู้จัดการ ในวันเวลาและสถานที่เกิดเหตุตามฟ้อง นายสุทัน ผักแคเล็ก ลูกจ้างของจำเลยที่ ๑ ได้ขับรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันดังกล่าวเพื่อนำก๊าซปิโตรเลียมเหลว (แอล.พี.จี.) ไปส่งให้แก่ลูกค้า และได้เกิดเหตุพลิกคว่ำ ทำให้เกิดเพลิงไหม้ทรัพย์สินของผู้อื่นและบุคคลอื่นถึงแก่ความตาย ได้รับอันตรายสาหัส และได้รับอันตรายแก่กายเป็นจำนวนมาก นายสุทันถึงแก่ความตายในที่เกิดเหตุ ปัญหาแรกที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยทั้งสองมีว่า ฟ้องโจทก์เกี่ยวกับข้อหาความผิดตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ ข้อ ๓ เคลือบคลุมหรือไม่ เห็นว่า คำฟ้องของโจทก์ได้บรรยายถึงการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่า จำเลยทั้งสองได้กระทำความผิด มีข้อเท็จจริงและรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ ซึ่งเกิดการกระทำผิด อีกทั้งบุคคลและสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วยพอสมควรแล้ว ทั้งจำเลยทั้งสองก็เข้าใจข้อหาได้ดีโดยมิได้หลงข้อต่อสู้แต่ประการใด แม้โจทก์จะไม่คัดสำเนาประกาศกรมโยธาธิการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการติดตั้งถังขนส่งก๊าซและลักษณะและส่วนประกอบภายในถังขนส่งก๊าซ แนบมาท้ายฟ้อง ก็เป็นคำฟ้องที่สมบูรณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ มาตรา ๑๕๘ ฟ้องโจทก์ไม่เคลือบคลุม ฎีกาของจำเลยทั้งสองข้อนี้ฟังไม่ขึ้น

ปัญหาตามฎีกาของจำเลยทั้งสองข้อต่อไปมีว่า จำเลยทั้งสองกระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ โจทก์มีนาย ชูชาติ สุทธิพันธ์ นายช่างใหญ่ กรมโยธาธิการ เบิกความว่า ผู้ประกอบกิจการบรรทุกทุกก๊าซที่ใช้รถยนต์บรรทุก เป็นยานพาหนะต้องขออนุญาตต่อกรมโยธาธิการพร้อมแบบแปลนรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซซึ่งต้องแสดงการติดตั้ง ถังบรรจุก๊าซกับตัวรถพร้อมอุปกรณ์ความปลอดภัยต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ซึ่งออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) และประกาศกรมโยธาธิการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการติดตั้งถังขนส่งก๊าซและลักษณะและส่วนประกอบภายในถังขนส่งก๊าซ ตามเอกสารหมาย จ. ๒๑ ถึง จ. ๒๓ เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๓๓ เวลา ประมาณ ๑๐ นาฬิกา พยานได้ร่วมกับอธิบดีและรองอธิบดีกรมโยธาธิการไปตรวจสอบบริเวณที่เกิดเหตุ พบรถยนต์บรรทุกทุกก๊าซคันเกิดเหตุพลิกตะแคงอยู่ ถังบรรจุก๊าซขนาดความจุสามพันเจ็ดร้อยเจ็ดสิบลิตร จำนวนสองใบหลุดออกจากตัวรถ ขณะนั้น ก๊าซรั่วออกจากถังบรรจุหมดแล้ว พยานตรวจพบแผ่นป้าย ภาษาอังกฤษติดอยู่ที่ถังบรรจุก๊าซทั้งสองใบระบุว่า เป็นถังที่ใช้สำหรับติดตั้งบนพื้นดิน ถังบรรจุก๊าซชนิดนี้ ตามกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) และประกาศ กรมโยธาธิการ จะนำมาติดตั้งบนรถยนต์ไม่ได้ เนื่องจากถังบรรจุก๊าซที่จะใช้ติดตั้งบนรถยนต์นั้นจะต้องผ่าน กรรมวิธีทางความร้อนเพื่อลดแรงที่จะเกิดขึ้นบริเวณแนวเชื่อมถังบรรจุก๊าซให้เท่ากันตลอดทั้งถัง ซึ่งจะทำให้ ถังบรรจุก๊าซนั้นมีความปลอดภัยในการใช้งาน การผ่านกรรมวิธีทางความร้อนจะทำให้ตะเข็บเชื่อมของถัง บรรจุก๊าซนั้นไม่มีรอยร้าวหรือมีรูพรุนหรือรอยแตก ถังบรรจุก๊าซซึ่งตั้งบนพื้นดินไม่จำเป็นต้องรับแรง กระแทกของยานพาหนะซึ่งแล่นไปมา การติดตั้งถังบรรจุก๊าซกับยานพาหนะ ตามกฎหมายได้กำหนดให้ ติดตั้งมีความมั่นคงแข็งแรงมากกว่าการติดตั้งถังบรรจุก๊าซที่ตั้งบนพื้นดินเพื่อป้องกันเวลารถยนต์บรรทุกทุกก๊าซ

เกิดอุบัติเหตุ ถังบรรจุก๊าซจะไม่หลุดออกจากรถยนต์ การนำถังบรรจุก๊าซที่ติดตั้งบนพื้นมาใช้ติดตั้งกับยานพาหนะนั้นเป็นการปฏิบัติที่ผิดต่อกฎหมาย พยานได้ตรวจสอบการติดตั้งถังบรรจุก๊าซเข้ากับตัวรถปรากฏว่า ใช้เหล็กแผ่นรัดถังบรรจุก๊าซเข้ากับตัวรถ ซึ่งไม่ถูกต้องตามประกาศกรมโยธาธิการ เพราะแผ่นเหล็กสามแผ่นซึ่งใช้รัดถังบรรจุก๊าซเข้ากับตัวรถนั้นขาด ถังบรรจุก๊าซจึงหลุดออกจากตัวรถ การยึดถังบรรจุก๊าซเข้ากับตัวรถนั้นจะต้องยึดถังบรรจุก๊าซเข้ากับค้ำซี่หรือโครงของรถโดยใช้แผ่นเหล็กเชื่อมกับถังบรรจุก๊าซ และใช้สลักเกลียวยึดเชื่อมแผ่นเหล็กนั้นกับโครงของรถ รายละเอียดการยึดถังบรรจุก๊าซกับโครงของรถตามประกาศกรมโยธาธิการ ข้อ ๓ (๒) การยึดถังบรรจุก๊าซเข้ากับโครงของรถตามประกาศกรมโยธาธิการจะทำให้เกิดความมั่นคงแข็งแรง เมื่อเกิดอุบัติเหตุ ถังบรรจุก๊าซจะไม่หลุดออกจากโครงของรถ ถังบรรจุก๊าซหลุดออกจากโครงของรถอาจจะทำให้ข้อต่อที่จ่ายก๊าซออกจากถังบรรจุก๊าซหักออกจากถังบรรจุก๊าซ ซึ่งจะทำให้ก๊าซรั่วและเกิดอันตรายได้ และจากการตรวจสอบถังบรรจุก๊าซในที่เกิดเหตุ ปรากฏว่า ที่ท่อจ่ายก๊าซออกจากถังบรรจุก๊าซไม่ได้ติดตั้งลิ้นควบคุมการไหล (excess flow valve) จึงไม่ถูกต้องตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) ข้อ ๕๑ และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ข้อ ๑๗ ลิ้นควบคุมการไหลจะต้องติดตั้งอยู่ที่บริเวณข้อต่อของท่อจ่ายก๊าซและจะยึดติดกับท่อจ่ายก๊าซโดยการขันเกลียวหรือโดยวิธีหน้าแปลน ปกติจะติดตั้งอยู่ส่วนล่างของถังบรรจุก๊าซ ถังก๊าซไหลออกจากถังบรรจุก๊าซในอัตราปกติ ลิ้นควบคุมการไหลจะไม่ทำงาน แต่ถ้าก๊าซไหลออกจากถังบรรจุก๊าซในอัตรามากกว่าปกติ ลิ้นควบคุมการไหลจะทำงานโดยทำหน้าที่ปิดไม่ให้ก๊าซออกจากถังบรรจุ ความเสียหายร้ายแรงคดีนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการติดตั้งถังบรรจุก๊าซไม่มั่นคงแข็งแรง ไม่มีการติดตั้งลิ้นควบคุมการไหลที่ถังบรรจุก๊าซตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง เมื่อเกิดอุบัติเหตุกับรถยนต์บรรทุกก๊าซ ถังบรรจุก๊าซจึงหลุดออกจากโครงของรถ ท่อจ่ายก๊าซหัก ก๊าซรั่วไหลออกจากถังบรรจุก๊าซเป็นจำนวนมาก เมื่อก๊าซที่รั่วไหลออกมาผสมกับออกซิเจนในอากาศและกระทบกับเปลวไฟ ทำให้เกิดติดไฟและระเบิดอย่างรุนแรง ทั้งเป็นความบกพร่องของจำเลยที่ ๑ เจ้าของรถยนต์บรรทุกก๊าซ ถ้าจำเลยที่ ๑ ได้ติดตั้งถังบรรจุก๊าซตามที่กฎหมายกำหนด ได้ยื่นขออนุญาตให้กรมโยธาธิการตรวจสอบและทดสอบเมื่อเกิดอุบัติเหตุกับรถยนต์บรรทุกก๊าซแล้ว ถังบรรจุก๊าซจะไม่หลุดออกจากโครงของรถ ก๊าซจะไม่รั่วไหลออกมาจำนวนมากเช่นนี้ ต่อมา ประมาณเดือนเมษายน ๒๕๓๔ หลังจากเกิดเหตุคดีนี้ รถยนต์บรรทุกก๊าซของจำเลยที่ ๑ เกิดอุบัติเหตุชนกัน รถยนต์บรรทุกก๊าซของจำเลยที่ ๑ พลิกคว่ำตกข้างทาง ปรากฏว่ารถยนต์บรรทุกก๊าซของจำเลยที่ ๑ ไม่มีก๊าซรั่วไหลออกมา ถังบรรจุก๊าซไม่หลุดออกจากโครงของรถ เพราะรถยนต์บรรทุกก๊าซของจำเลยที่ ๑ ค้นดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบและทดสอบจากกรมโยธาธิการแล้ว ประกอบกับมีการติดตั้งอุปกรณ์นิรภัย ติดตั้งลิ้นควบคุมการไหลถูกต้อง เห็นว่า พยานโจทก์ปากนี้สำเร็จการศึกษาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต ผ่านการอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับก๊าซปิโตรเลียมเหลวจากต่างประเทศหลายแห่ง และเข้ารับราชการที่กองควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิงและก๊าซ กรมโยธาธิการ มาตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ นับว่า เป็นผู้มีความรู้และความชำนาญในงานด้านปิโตรเลียมเหลวเป็นอย่างดี ประกอบกับพยานโจทก์ปากนี้มีได้มีส่วนได้เสียกับฝ่ายใด รับฟังเป็นพยานคนกลางได้ อีกทั้งไม่ปรากฏว่า เคยมีสาเหตุโกรธเคืองกับจำเลยทั้งสองมาก่อน จึงไม่มีเหตุที่จะทำให้ระแวงสงสัยว่า จะแกล้งเบิกความปรักปรำจำเลยทั้งสอง เชื่อว่า พยานโจทก์ปากนี้เบิกความไปตามความสัตย์จริงที่พบเห็นมาขณะไปตรวจสอบรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุ ที่จำเลยทั้งสองอ้างว่า รถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุได้ติดตั้งลิ้นควบคุมการไหลชนิดเดียวกับวัตถุพยานหมายเลข ๑ ที่ถังบรรจุก๊าซทั้งสองใบนั้น จำเลยที่ ๒ เบิกความเพียงลอย ๆ ว่า ปกติรถยนต์

บรรทุก๊าซทุกคันจะติดตั้งลิ้นควบคุมการไหล และคาดว่า รถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุได้ติดตั้งไว้แล้ว พยานจำเลยปากอื่นไม่มีผู้ใดเบิกความยืนยันว่า รถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุมีการติดตั้งลิ้นควบคุมการไหล ส่วนที่จำเลยทั้งสองอ้างว่า บริเวณปลายท่อจ่ายก๊าซตามภาพถ่ายหมายเลข จ. ๓๕ ภาพที่ ๑๗ มีโลหะทรงกลมฐานหกเหลี่ยมขันติดอยู่ที่ปลายท่อเป็นส่วนของลิ้นควบคุมการไหลที่หักติดอยู่ ลิ้นควบคุมการไหลส่วนที่เหลืออาจตกอยู่ในถังบรรทุก๊าซหรือตกไปนอกถังแล้วหายไปนั้น เห็นว่า ลิ้นควบคุมการไหลตามวัตถุพยานหมายเลข วล. ๑ เป็นโลหะทรงกระบอกทำด้วยทองเหลือง มีร่องเกลียวด้านนอกสำหรับขันติดกับร่องเกลียวที่รูถังบรรทุก๊าซ และมีร่องเกลียวด้านในสำหรับขันติดกับปลายท่อจ่ายก๊าซ ถ้าลิ้นควบคุมการไหลหักออกจากกันโดยส่วนที่เป็นฐานติดอยู่ที่ปลายท่อจ่ายก๊าซแล้ว ส่วนของลิ้นควบคุมการไหลที่เหลืออยู่จะต้องติดอยู่ที่รูถังบรรทุก๊าซให้ตรวจสอบได้ และไม่น่าเป็นไปได้ที่ลิ้นควบคุมการไหลส่วนที่เหลือจะตกอยู่ในถังบรรทุก๊าซหรือหายไปดังที่จำเลยทั้งสองอ้าง พยานจำเลยทั้งสองไม่สามารถรับฟังหลักฐานพยานโจทก์ได้ ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า รถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุของจำเลยที่ ๑ มีได้รับใบอนุญาตและผ่านการตรวจสอบและทดสอบจากกรมโยธาธิการ ถังบรรทุก๊าซสองใบที่ติดตั้งบนรถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุเป็นถังที่ใช้สำหรับติดตั้งบนพื้นดิน ไม่อาจนำมาติดตั้งบนรถยนต์ได้ และมีได้ติดตั้งตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประกาศกรมโยธาธิการ อีกทั้งมิได้ติดตั้งลิ้นควบคุมการไหลไว้ที่ถังบรรทุก๊าซทั้งสองใบ อันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) ข้อ ๕๑ และฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ข้อ ๑๗ ซึ่งออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) เรื่อง การบรรทุก๊าซปิโตรเลียมเหลว ซึ่งเป็นกฎหมายที่ควบคุมการบรรทุก๊าซปิโตรเลียมมิให้เกิดภัยอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ดังนั้น แม้อุบัติเหตุคดีนี้ สาเหตุส่วนหนึ่ง จะเกิดจากความประมาทของนายสุทัน ลูกจ้างของจำเลยที่ ๑ ขับรถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุพลิกคว่ำ ทำให้ถังบรรทุก๊าซหลุดออกจากตัวรถ ก๊าซที่บรรทุกอยู่ในถังรั่วไหล เกิดเพลิงไหม้และระเบิดอย่างรุนแรง เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายและได้รับอันตรายสาหัสจำนวนมาก รวมทั้งทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหายก็ตาม แต่ย่อมเป็นที่เห็นได้ว่า ผลของอุบัติเหตุครั้งนี้มีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการกระทำของจำเลยที่ ๑ ดังกล่าวด้วย หากเป็นผลมาจากการกระทำโดยประมาทของนายสุทัน คนขับรถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุ แต่ผู้เดียวดังที่จำเลยทั้งสองกล่าวอ้างในฎีกาไม่ เพราะถ้าจำเลยที่ ๑ ได้ปฏิบัติตามกฎกระทรวง และประกาศกรมโยธาธิการ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการติดตั้งถังขนส่งก๊าซและลักษณะและส่วนประกอบภายในถังขนส่งก๊าซแล้ว ก็จะไม่เกิดโศกนาฏกรรมเช่นนี้ขึ้น และแม้ว่ารถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุจะติดตั้งถังบรรทุก๊าซไว้ก่อนที่กฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๙) จะใช้บังคับก็ตาม แต่บทบัญญัติของกฎกระทรวงฉบับดังกล่าว บังคับให้ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองปรับปรุงแก้ไขให้เป็นไปตามประกาศภายในสามร้อยหกสิบห้าวันนับแต่วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๒๙ ซึ่งเป็นวันที่กฎกระทรวงฉบับดังกล่าวใช้บังคับ ปรากฏว่า จำเลยที่ ๑ มิได้นำพาที่จะปฏิบัติตามกฎกระทรวงดังกล่าว ยังคงใช้รถยนต์บรรทุก๊าซคันเกิดเหตุขนส่งก๊าซให้แก่ลูกค้าตลอดมาจนถึงวันเกิดเหตุเป็นเวลาสามปีเศษ การกระทำของจำเลยที่ ๑ จึงเป็นการกระทำโดยประมาทปราศจากความระมัดระวังซึ่งจำเลยที่ ๑ ผู้มีอาชีพประกอบกิจการค้าขายและขนส่งก๊าซซึ่งเป็นวัตถุไวไฟและอันตราย ตามวิสัยและพฤติการณ์ของผู้ประกอบกิจการค้าเช่นจำเลยที่ ๑ จึงต้องใช้ความระมัดระวังมากเป็นพิเศษกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพชนิดอื่น เพราะถ้าหากมิได้ใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษแล้ว ก็เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นที่มีได้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเช่นคดีนี้ การกระทำของจำเลยที่ ๑ จึงเป็นความผิดตามฟ้อง สำหรับจำเลยที่ ๒ นอกจากจะเป็นกรรมการผู้จัดการของจำเลยที่ ๑ แล้ว ยังเป็นผู้ก่อตั้ง

บริษัทจำเลยที่ ๑ และเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ของจำเลยที่ ๑ การบริหารงานและอำนาจสั่งการทั้งหมดคงอยู่กับจำเลยที่ ๒ แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้ ยังได้ความว่า จำเลยที่ ๒ เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัด วัฒนาแก๊สซึ่งขายรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุให้แก่จำเลยที่ ๑ จำเลยที่ ๒ จึงเป็นเจ้าของผู้ครอบครองรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุตลอดมา ย่อมรู้ว่า รถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุไม่สามารถที่จะนำมาใช้บรรทุกก๊าซส่งให้แก่ลูกค้าได้ เพราะมิได้รับใบอนุญาตและผ่านการตรวจสอบและทดสอบจากกรมโยธาธิการจำเลยที่ ๒ ในฐานะกรรมการผู้จัดการของจำเลยที่ ๑ มีอำนาจสั่งการภายในบริษัทแทนจำเลยที่ ๑ ได้ แต่เพิกเฉยไม่จัดการแก้ไขรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุเสียให้ถูกต้องตามกฎหมายกระทรวงและประกาศกรมโยธาธิการ กลับนำรถยนต์บรรทุกก๊าซคันเกิดเหตุมาใช้งานกระทั่งเกิดเหตุคดีนี้ การกระทำของจำเลยที่ ๒ จึงเป็นความผิดตามฟ้องเช่นกัน คำพิพากษาของศาลฎีกาที่จำเลยทั้งสองอ้างมาในฎีกานั้น ข้อเท็จจริงไม่ตรงกับคดีนี้ ที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษาว่า จำเลยทั้งสองกระทำความผิดตามฟ้องมานั้น ชอบแล้ว ศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วย ฎีกาของจำเลยทั้งสองในข้อนี้ฟังไม่ขึ้น

ปัญหาที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยที่ ๒ ข้อต่อไปมีว่า ศาลล่างทั้งสองพิพากษาลงโทษจำเลยที่ ๒ หนักเกินไปหรือไม่ เห็นว่า จำเลยที่ ๒ เป็นเพียงกรรมการผู้จัดการของจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ควบคุมและบริหารงานในฐานะเป็นผู้แทนจำเลยที่ ๑ เพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของจำเลยที่ ๑ เท่านั้น ประกอบกับอุบัติเหตุคดีนี้มีสาเหตุจากการขับรถประมาทของนายสุหันธ์เป็นสำคัญ จำเลยที่ ๒ เพียงมิได้ดูแลและปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๑๔) และประกาศกรมโยธาธิการเท่านั้น การที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษาลงโทษจำเลยที่ ๒ จำคุกห้าปีจึงหนักเกินไป สมควรกำหนดโทษเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสมแก่พฤติการณ์แห่งคดี ฎีกาข้อนี้ของจำเลยที่ ๒ ฟังขึ้น

ปัญหาที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยที่ ๒ ข้อสุดท้ายมีว่า มีเหตุสมควรรอกการลงโทษให้จำเลยที่ ๒ หรือไม่ เห็นว่า หลังจากเกิดเหตุคดีนี้แล้ว จำเลยที่ ๒ ได้ติดตามเอาใจใส่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยดีตลอดมา และได้พยายามชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายไปแล้วเป็นเงินหนึ่งร้อยสามสิบเจ็ดล้านสี่แสนสองหมื่นสี่พันเจ็ดร้อยเก้าสิบเจ็ดบาทสามสิบสี่สตางค์ เพื่อให้จำเลยที่ ๒ ได้มีโอกาสชดเชยค่าเสียหายส่วนที่เหลือให้แก่ผู้เสียหายต่อไป และพนักงานที่ปฏิบัติงานอยู่กับจำเลยที่ ๑ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากก็จะมีงานทำต่อไปไม่เดือดร้อน อีกทั้งไม่ปรากฏว่า จำเลยที่ ๒ เคยได้รับโทษจำคุกมาก่อน หากรอกการลงโทษจำคุกไว้เพื่อให้โอกาสจำเลยที่ ๒ ได้กลับประพฤติตนเป็นพลเมืองดีต่อไป ย่อมจะเป็นผลดียิ่งกว่าลงโทษจำคุกไปเสียทีเดียว ที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยที่ ๒ โดยไม่รอกการลงโทษจำคุกให้นั้น ศาลฎีกาไม่เห็นฟ้องด้วย ฎีกาข้อนี้ของจำเลยที่ ๒ ฟังขึ้น ให้ลงโทษปรับจำเลยที่ ๒ ในอัตราชั้นสูงสุดตามที่กฎหมายกำหนดไว้อีกสถานหนึ่งด้วย

พิพากษาแก้เป็นว่า ให้ลงโทษจำคุกจำเลยที่ ๒ มีกำหนดสองปี และปรับสองหมื่นบาท โทษจำคุกให้รอกการลงโทษไว้มีกำหนดสามปีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๖ ไม่ชำระค่าปรับ ให้จัดการตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙, ๓๐ นอกจากนี้ แก่คงให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์

คดีนี้เป็นคำพิพากษาคดีแรกที่ศาลฎีกาพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ ซึ่งคดีนี้เองได้กลายเป็นคดีที่สะท้อนให้เห็นปัญหาการปรับใช้ลงโทษแก่นิติบุคคลว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากเป็นคดีที่มี

บุคคลอื่นถึงแก่ความตายเป็นจำนวนมากและมีความเสียหายทางทรัพย์สินสูง แต่ได้มีการลงโทษปรับนิติบุคคลในอัตราสูงสุดคือ ๒๐,๐๐๐ บาทเท่านั้น อันอาจกล่าวได้ว่าหากจำเลยเป็นนิติบุคคลแล้ว ศาลก็ไม่อาจลงโทษอย่างอื่นได้นอกจากโทษปรับเท่านั้น

๒.๔ คุณภาพแห่งการกำหนดโทษปรับนิติบุคคลตามหลักนิติธรรม

ความผิดกับโทษในทางอาญาเป็นสิ่งที่คู่กัน เมื่อมีความผิดก็ย่อมมีโทษตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วว่าศาลได้วางหลักไว้ชัดเจนว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาได้เหมือนดังเช่นบุคคลธรรมดาทั้งนี้ดังปรากฏในคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ (ประชุมใหญ่) ว่า “เจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนาอันนั้นก็ย่อมผูกพันนิติบุคคลและต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้น นิติบุคคลจึงอาจมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำต้องมีเจตนา รวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงโทษแก่นิติบุคคลได้ ซึ่งต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำและอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป โดยทั้งนี้ศาลได้ตีความคำว่า “ผู้ใด” อันเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบความผิดตามที่ได้บัญญัติไว้ในฐานความผิดในประมวลกฎหมายอาญาให้หมายความรวมถึง “นิติบุคคล” ด้วย การที่ประมวลกฎหมายอาญาของไทยไม่ได้บัญญัติถ้อยคำเกี่ยวกับความรับผิดชอบของนิติบุคคลให้ชัดเจน จึงอาจก่อให้เกิดข้อโต้แย้งหรือความสับสนขึ้นได้ว่า ความผิดฐานใดบ้างตามประมวลกฎหมายอาญาที่นิติบุคคลสามารถกระทำความผิดได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาหรือในทางกลับกันความผิดฐานใดที่นิติบุคคลไม่สามารถกระทำความผิดในฐานนั้นได้ การที่ศาลได้มีคำวินิจฉัยว่านิติบุคคลสามารถกระทำความผิดฐานกระทำโดยประมาทได้ รายละเอียดดังปรากฏในคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗ ลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ เห็นได้ว่าการกระทำโดยประมาทไม่ใช่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยเจตนา การที่จะนำแนวคำพิพากษาของไทยตามคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ มาใช้เป็นบรรทัดฐานในการลงโทษนิติบุคคลสำหรับการกระทำโดยประมาท จึงไม่อาจจะทำได้ เนื่องจากแนวคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวศาลฎีกาได้วางหลักในการวินิจฉัยว่านิติบุคคล อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดที่ต้องการเจตนาได้ ซึ่งศาลฎีกาได้ถือการแสดงความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๗๐ วรรค ๒ มาเป็นการแสดงเจตนาของนิติบุคคลในทางอาญา หากพิจารณาจากคำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗ ศาลฎีกาได้วินิจฉัย จำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลได้กระทำโดยประมาท โดยวินิจฉัยว่า “...การกระทำของจำเลยที่ ๑ จึงเป็นการกระทำโดยประมาทปราศจากความระมัดระวังซึ่งจำเลยที่ ๑ ผู้มีอาชีพประกอบกิจการค้าและขนส่งก๊าซ ซึ่งเป็นวัตถุไวไฟและอันตรายตามวิสัยและพฤติการณ์ของผู้ประกอบกิจการค้าเช่นจำเลยที่ ๑ จึงต้องใช้ความระมัดระวังมากเป็นพิเศษกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพชนิดอื่นเพราะถ้าหากมิได้ใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษแล้วก็จะเกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อด้วยเช่นคดีนี้ จะเห็นได้ว่า ศาลฎีกามีได้วินิจฉัยว่า จำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคล มิได้ใช้ความระมัดระวังตามวิสัยและโดยพฤติการณ์อย่างไรหรือจะถือเอาการกระทำโดยประมาทของจำเลยที่ ๒ ที่เป็นผู้แทนนิติบุคคลเป็นการกระทำโดยประมาทของ

จำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคล ทำนองเดียวกับการวินิจฉัยในคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๔๘๘/๒๕๐๖ ซึ่งไม่น่าจะเป็นเช่นนั้นได้ เนื่องจากว่าในคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ ใช้มาตรา ๗๐ วรรค ๒ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าการแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคล ภายในขอบอำนาจหน้าที่และภายในวัตถุประสงค์ย่อมเป็นการแสดงเจตนาแทนตัวนิติบุคคลนั่นเอง แต่ทั้งนี้ไม่หมายรวมถึงการกระทำโดยประมาทแต่อย่างใด จากปัญหาข้างต้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากประมวลกฎหมายอาญา ไม่ได้บัญญัติถึงความรับผิดของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนทั้ง ๆ ที่วงการทางนิติศาสตร์ในปัจจุบันยอมรับว่านิติบุคคลสามารถกระทำความผิดทางอาญาได้ จึงควรที่จะได้มีการทบทวนแก้ไขปัญหานิติวิธีและการกำหนดนโยบายทางอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคล ให้มีความชัดเจนและกำหนดองค์กรหรือหน่วยงานที่จะต้องรับผิดชอบการบัญญัติหรือการแก้ไขปัญหากฎหมายทางอาญาต่อไป

ความไม่เหมาะสมเกี่ยวกับการกำหนดโทษปรับนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญา เมื่อศาลได้พิพากษาลงโทษนิติบุคคลในความผิดต่าง ๆ ทั้งความผิดที่กระทำโดยเจตนาและความผิดที่กระทำโดยประมาท โทษที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ ซึ่งกำหนดโทษที่ศาลจะใช้ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดไว้ ๕ ประเภท คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่งจากโทษที่มีกำหนดไว้ดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่านิติบุคคลสามารถรับโทษได้เพียงโทษปรับและ/หรือริบทรัพย์สินเท่านั้น ส่วนที่เหลือได้แก่ โทษประหารชีวิต โทษจำคุกและโทษกักขังนั้นไม่สามารถลงโทษนิติบุคคลได้ เนื่องจากสภาพของนิติบุคคลไม่เปิดช่องให้ลงโทษนั้น ๆ แก่นิติบุคคลได้ ในทางปฏิบัติของศาลไทย ศาลก็ได้วินิจฉัยว่านิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญาได้เมื่อคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งการกระทำความผิด ในบางครั้งมีความร้ายแรงกระทบกระเทือนต่อความสงบสุขของประชาชน การลงโทษก็เพียงแต่ปรับที่บัญญัติไว้ส่วนใหญ่แล้วก็เพียงพอแล้วก็เป็นอัตราที่ไม่สูงมาก ดังเช่นในคดีความผิดฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย (คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๔๖/๒๕๓๗) ซึ่งคดีนี้เองได้กลายเป็นคดีที่สะท้อนให้เห็นปัญหาการปรับใช้ลงโทษแก่นิติบุคคลว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากเป็นคดีที่มีบุคคลอื่นถึงแก่ความตายเป็นจำนวนมาก และมีความเสียหายทางทรัพย์สินมหาศาลก็ตาม ศาลฎีกาได้แต่ลงโทษปรับนิติบุคคลในอัตราสูงสุดคือ ๒๐,๐๐๐ บาท เท่านั้น (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๙๑ “ผู้ใดกระทำโดยประมาทและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปีและปรับไม่เกินสองหมื่นบาท”) การลงโทษนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาของไทยในอัตราโทษปรับที่เท่ากับบุคคลธรรมดา สภาพของโทษจึงดูไม่มีสภาพบังคับ (Sanction) ใด ๆ ควรแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาตามแบบของประเทศฝรั่งเศสที่มีการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลธรรมดา และนิติบุคคลในแต่ละฐานความผิดไว้อย่างชัดเจน โทษปรับที่จะใช้ลงแก่นิติบุคคลควรมีอัตราโทษที่สูงกว่าโทษที่บุคคลธรรมดาจะได้รับ การปรับใช้ต้องคำนึงถึงสภาพสังคม สภาพแวดล้อม และสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยด้วยเช่นกันโดยแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมและให้กฎหมายมีความทันสมัย สามารถจะปรับใช้กับคดีต่าง ๆ ได้อย่างดี

สรุป

ในหลักการสากลทุกประเทศถือเป็นหลักเดียวกันว่า นิติบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกฎหมายรับรอง ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติเหมือนกับบุคคลธรรมดา ความเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลโดยสมมติ

จึงเกิดขึ้นโดยกฎหมายเท่านั้น ดังเช่นตามที่ปรากฏหรือบัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ นิติบุคคลมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ การดำเนินการประกอบกิจการต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วจะทำงานในรูปของนิติบุคคล เพราะการรวมกลุ่มเป็นคณะบุคคลมีการรวมทุน มีวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างบุคคลหลายคนเพื่อประกอบกิจการงานต่าง ๆ ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์และผลสำเร็จได้ดี และรวดเร็วกว่าที่บุคคลหรือเอกชนคนเดียวดำเนินการซึ่งไม่อาจจะทำการพัฒนาเศรษฐกิจได้ แต่ในขณะเดียวกันการที่นิติบุคคลดำเนินการต่าง ๆ นั้น อาจมีการกระทำต่าง ๆ บางอย่างที่จะอาจส่งผลกระทบต่อสังคมหรือประชาชนเป็นส่วนรวมอย่างมาก อันถือเป็นการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา โดยมีอาชญาที่จะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งหากให้นิติบุคคลไม่ต้องรับผิดทางอาญาแล้วก็จะก่อให้เกิดผลเสียหายกับบ้านเมืองและประชาชนเป็นอย่างมาก ในการกำหนดความผิดและโทษของนิติบุคคล เริ่มมีการกำหนดความรับผิดของนิติบุคคลไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.๑๒๗ ศาลไทยได้ตีความ คำว่า “ผู้ใด” อันเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบฐานความผิดตามที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาว่าให้หมายความรวมถึง “นิติบุคคล” ด้วย โดยคำพิพากษาฎีกาที่ ๗๘๗-๗๘๘/๒๕๐๖ (ประชุมใหญ่) ซึ่งถือเป็นบรรทัดฐานการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ตามประมวลกฎหมายอาญา โดยศาลได้วางหลักความรับผิดของนิติบุคคลไว้ว่า “เจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนาอันนั้นก็ย่อมผูกพันนิติบุคคลและต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคล นิติบุคคลจึงอาจมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิด ซึ่งผู้กระทำต้องมีเจตนารวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้ ซึ่งต้องพิจารณาตามลักษณะความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำและอำนาจหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคล ประกอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นราย ๆ ไป ศาลฎีกาได้นำหลักในมาตรา ๗๐ วรรคสองแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล” มาปรับใช้โดยถือว่า การแสดงความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยเจตนาของบุคคลธรรมดา โดยศาลได้ใช้ดุลพินิจในการลงโทษนิติบุคคลเท่าที่สภาพแห่งการลงโทษจะเปิดช่องให้กระทำได้ซึ่งส่วนใหญ่มักจะลงโทษปรับซึ่งไม่สอดคล้องกับหลักการใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษกอบปรักกับโทษปรับที่ระบุไว้สำหรับบุคคลธรรมดาจึงเกิดความไม่เหมาะสม โทษปรับตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา อาจจะยังไม่มีความร้ายแรงพอและอาจจะไม่มีผลยับยั้งการกระทำความผิดของนิติบุคคล เนื่องจากโทษปรับที่ใช้ลงโทษนิติบุคคลยังมีจำนวนไม่สูงพอ เมื่อเทียบกับฐานะทางเศรษฐกิจของนิติบุคคล ซึ่งมีกำลังที่จะชำระได้มากกว่าบุคคลธรรมดา ผู้วิจัยเสนอแนะให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยลอบแบบจากประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศสซึ่งได้กำหนดความรับผิดทางอาญาของบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลในแต่ละฐานความผิดไว้อย่างชัดเจน แยกบัญญัติในเรื่องของโทษสำหรับนิติบุคคลออกจาก

โทษของบุคคลธรรมดา และได้กำหนดโทษปรับสำหรับนิติบุคคลหนักกว่าโทษปรับที่ใช้สำหรับบุคคลธรรมดา การนำวิธีการของประเทศฝรั่งเศสมาปรับใช้นั้นจักก่อให้เกิดผลดีทำให้ศาลสามารถพิจารณาพิพากษาตามกฎหมายที่มีบัญญัติไว้ได้โดยไม่ต้องตีความกฎหมายหรือยึดแนวทางจากคำพิพากษาฎีกาในคดีก่อน ๆ มาใช้พิจารณาคดีที่มีลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกัน การใช้กฎหมายของศาลก็จะเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามนิติวิธีของระบบการใช้ประมวลกฎหมายอาญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร แก่ไขอัตราโทษปรับ ผู้วิจัยเสนอแนะให้เพิ่มอัตราโทษปรับให้สูงขึ้น โดยใช้เกณฑ์ในการกำหนดค่าปรับให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมกับสภาพฐานะทางการเงินของนิติบุคคล ซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดดังเช่นในกรณีของประเทศฝรั่งเศสที่บัญญัติโทษปรับของนิติบุคคลไว้สูงเป็น ๕ เท่าของโทษปรับบุคคลธรรมดา หรือกำหนดอัตราโทษปรับขั้นต่ำไว้แต่ไม่ต้องตั้งเพดานค่าปรับไว้ โดยปล่อยให้ศาลพิจารณาในการกำหนดโทษตามความเหมาะสมของรูปคดี ไม่ควรกำหนดโทษปรับแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคล ในจำนวนที่เท่ากันกับการคิดค่าปรับในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลธรรมดา รวมตลอดถึงการเพิ่มมาตรการการลงโทษอย่างอื่น ผู้วิจัยเสนอแนะให้เพิ่มมาตรการการลงโทษอย่างอื่นที่สามารถใช้กับผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลนอกเหนือจากโทษปรับดังที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๘ เพื่อให้การลงโทษมีความหลากหลาย และเพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณาโทษสำหรับนิติบุคคลได้ตามความเหมาะสมกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสเองได้มีการกำหนดโทษสำหรับนิติบุคคลไว้หลากหลายเช่นการลงโทษต่อเสรีภาพในการประกอบกิจการของนิติบุคคล เสรีภาพในการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพในการมีชื่อเสียงอันมาจากความน่าเชื่อถือของนิติบุคคล เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, เลิกเซอร์กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ
บรรณาการ พ.ศ.๒๔๖๘)
- เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว
การพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๘)
- จิตติ ดิงศภัทัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๒๙)
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์ศานต์, นิติรัฐ นิติธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.
๒๕๕๓)
- นิวิฐชัย สำเนาพันธ์ุ, ความรับผิดชอบของผู้ถือหุ้นและกรรมการของบริษัท (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๙)
- เนติบัณฑิตยสภา, รวมคำพิพากษาศาลฎีกา (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติ
บัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๖๐)
- บัญญัติ สุชีวะ, ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมาย
แห่งเนติบัณฑิตยสภา พ.ศ.๒๕๑๙)
- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ประมวลกฎหมายอาญา
ประสิทธิ์ ไชวีโลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิด
ทางอาญาของนิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม พ.ศ.๒๕๔๓)
- ประสิทธิ์ ไชวีโลกุล, วารสารกฎหมาย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริพรการพิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๕),
ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา, นิติบุคคล (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน พ.ศ.๒๕๔๕)
- รชฎ เจริญฉ่ำ, หลักกฎหมายว่าด้วยนิติบุคคล สมาคม มูลนิธิ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๕๓)
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๕๕)
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์, สถาบันพระปกเกล้า ฐานข้อมูลการเมืองภาคพลเมือง ข้อมูลจาก
http://ppd.kpi.ac.th/index.php?name=content&main_id=๑๒&page_id=๔๔
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๘)
- หลวงประดิษฐมนูธรรม, นิติสาส์น (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิติสาส์น พ.ศ.๒๔๗๒)
- หลักกฎหมายปกครองวันละเรื่อง, หลักความได้สัดส่วน ข้อมูลจาก
https://web.facebook.com/DroitAdministrative/posts/๕๒๒๓๐๖๒๘๔๔๕๑๙๕๓?_rd